БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. АВГУСТ 18 ПЯТНИЦА № 194 (8962).

өртээ 2 коп.

ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

Дүжүт ажаап алыышкыны — кол сорулга

Чонунуң аъш-чем продуктуларынга, а үлетпүрнүң — көдээ ажыл-агый чиг-эдинге өзүп турар хереглелдерин бүрүн хандырар сорулга-биле мал база чер ажылының продуктуларын бүзүрерин дыка көвүдедири көдээ ажыл-агый талазы-биле кол сорулга болуп турар.

Бо чылын республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга 240 муң га тараа, 112,9 муң га мал чеми культураларны, ооң иштинде 28,4 муң га кукурузаны, 1400 га картофельди, 600 га ногааларны ажаап аалыр ужурлуг. Бо дээрге улут болгаш харыысалгалыг ажыл. Ажаап алыышкын ажылдарын чедиишкиниг чорударынга хереглээр 1100 тараа комбайнуң, 366 силос комбайны, 430 жатка болгаш ажаап алыышкынның өске-даа хөй техниказы республиканың ажыл-агыйларында бар.

Бар техниканы үре-түңнелдиг ажыглаар болза, ажаап алыышкын ажылдарын кыска хуусаада чедиишкиниг өрттиреринин аргазы бисте бар.

Ынчалза-даа республиканың дыка хөй районнарының ажыл-агыйлары өстүрген дүжүттү ажаап алырынга эргежок чугула техниканы ам-даа бүрүү-биле белеткеп албаан болуп турар. Чижээ, Бай-Тайга районунуң ажыл-агыйлары тараа комбайннарының септелгезинин планын 58 хуу, Таңдыны 62 хуу, Бии-Хемнин — 61 хуу, Каа-Хемнин — 63 хуу, Эрзинни — 61,5 хуу күүсеткен, а республиканда ниитизи-биле тараа комбайннарын септээринин планы 67,6 хуу күүсеттинген.

Ажыл-агыйларның ажаап алыышкын техниказын белеткеп турарын хынап көөрге, дыка хөй тараа комбайннары сыскыттынмааны, септелгези багай кылдыныгны илерээн. Чамдык комбайннарны ушкан тараа көдүртүр херексел-дер-биле деривээн, подборщиктер чок. Шак ындыг четпестер-биле эптежир арга чок.

Бо чылын республиканың дыка хөй районнарында тараа культураларының багай эвес дүжүдү өстүртүнген болгаш чамдык шөлдерде тараалар черде чыдыпкан. Ынчангаш комбайннарны ажаап алыышкына белеткээрде, тараа бажы көдүртүр херексел-дер-биле дериири эргежок чугула.

Силос кылыр комбайннарның септелгези кончуг хожудап турар. Чижээ, Бай-Тайга районда силос кылыр комбайннарның чүгле 10 хуузу, Кызыл хоорай Совединиң, Бии-Хемниң, Барыын-Хемчиктиң ажыл-агыйларында — 60 хуузу септеттинген, а кукурузаны болгаш өске-даа силос культураларын ажаап алырының үеин келген. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер, партия, совет органнар боже онза кичээнгейни салыр ужурлуг.

Республиканың ажыл-агыйларында бар 313 жатканын 164-түү септеттинген азы планның 52-де хуузу. Жаткалар септелгези Чөөн-Хемчик районда дыка оожум чорудуп турар. Ында бар 51 жатканың чүгле 14-түү кылдынган азы 27,5 хуузу. Бай-Тайгада 6 жаткалың чаңгызы, Таңдыда 88-тин 46-зы, Каа-Хемде 49-туң 25-жи, Тес-Хемде бештиң чүгле чаңгызы белен болган. Дыка хөй ажыл-агыйларга тарааны тавычалай кестирип эгелээр апарган. Ындыг турбуже жаткалар септелгезин бо хире оожум чорудуп турары кончуг четпес.

Республиканың төп районнарының улуг, тараалаң ажыл-агыйлары ажаап алыышкын техниказын оожум темп-биле чорудуп турарын айтыр херек. «Межегей» совхозта 57 тараа комбайнының 44-түү, «Тиилелге» совхозта 95 комбайнның чүгле 50-ни септеттинген, а 45 комбайнның шуптузунга, улуг-биче септелге негеттинин турар. Ол-ла «Тиилелге» совхозта 14 комбайн башкарар механизатор чогундан аваа-ла турар. Кызыл хоорай Соведи хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериндеи механизаторларны совхозче ам-даа чорутпаан. «Улуг-Хая» совхозта 35 комбайнның 24-түү белен, «Өөкте» 40-ниң 15-жи ам-даа белен эвес. Ооң аңгыда «Өөк» совхоз 11 чаа тараа комбайнын садып алгаш, эрги 10 комбайнны септевес бодап турар. Ол чорукту болдурбас херек. «Кызыл тук», «Бүреп», «Чыраа-Бажы» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар ажаап алыышкын техниказын септээрин хожудадып турарлар.

Колхозтарның болгаш совхозтарының тараа шаннарынга хөй санныг, тараа арыглаар нарын машиналар ажылдаар ужурлуг. Оларның 35 хуузу ам-даа белеткеттинмээн. «Бүреп», «Кызыл тух» совхозтарда болгаш Каа-Хем районнуң «Тиилелге» колхозунда тудуп турар, тараа арыглаар пунктулар «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынының буруузу-биле ам-даа ажыглалда кирбээн. Ол ышкаш «Сүт-Хөл», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «ҮТКА 25 чылы» совхозтарда тараа арыглаар пунктуларны «Сельхозтехниканың» Чадаана салбыры тудуп турар, олар база-ла ажыглалда кирбээн.

«1972 чылда дүжүт ажаап алыышкынын база көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва өбкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырары-биле Кызыл хоорай Соведи 68 механизаторну ажыл-агыйларже чорудар хүлээлгелиг, ынчалза-даа бөгүнге чедир чүгле 30 кижини чоруткан. Таңдының район төвү Бай-Хаак база Хову-Аксы суурлар 25 механизаторну чорудар турган, чүгле ийи кижи чоруткан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң айтыышкынын ёзугаар Барыын-Хемчик райондан 30 кижи «Тиилелге» совхозка келир ужурлуг, а келгени 8-ле кижи.

Амгы үеде Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарның делгем шөлдеринде тараалары тавычалай кестирер кылдыр быжа берген. Ынчалза-даа ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери ажаап алыышкынче механизаторларны кончуг оожум киирип турар. Чамдык черлерде хову турлаглары ам-даа белен эвес, шөлдерниң кыдыглары кестинмээн, турлагларда көскү агитация чок, чарыштың негелделери кылдынмаан.

Ажаап алыышкынны чедиишкиниг чорудар болгаш бар четпестерин дораан чайладыр төлээде, ажыл-агыйларның, райкүүскомнарның, оларның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, партия райкомнарының удуртукчулары, тускай эртемниглер хамыктың мурнунда ажыл-агыйларның иштинде кижи күжүнүң курлавырын бо чугула кампанияже мобилизастаары, тудугжуларының, малчыннарының өске-даа категорияның ажылчыннарының аразында механизатор мергежилдиглерин база катап тодарадып көргеш, ажаап алыышкынче чорудары эргежок чугула.

Ажаап алыышкын техниказының септелгезинин шынарын база катап хынап көөр, бүгү комбайннарны тараа төгүдбес болдурар херек. Чедишпейн турар херек кезектерни база кыыр-чаар материалдарны сөөртүрүнүң талазы-биле хемчеглерни доп-дораан алган турар ужурлуг. Бо чылдың агаар-бойдус байдалдарын барымдаалап тургаш, колхоз, совхоз бүрүзү ажылчын планны бригада аайы-биле база катап тодарадып кылыры чугула. Тарааны ажаап алырының, күрүнеге садарының база аңгыс аңдарылгазының графигин ажылдап кылгаш, ону бригада, механизатор бүрүзүнге чедирер херек.

Дүжүт ажаап алыышкының организастыг, чидириг чокка, чедиишкиниг эрттирер болза, республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге 110 муң тонна тарааны садарының, боттарын үрезин болгаш мал чеми-биле хандырарының болдунар аргазы бар. Ону боттандырары республиканың чер ажылдыларының кол сорулгазы болур. Олче бүгү күштерни мобилизастаары — чер-черде партия, совет, профэвилел база комсомол организацияларының кол хүлээлгези.

АЖААП АЛЫЫШКЫН — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Бии-хемчилер кестирип кирипкен

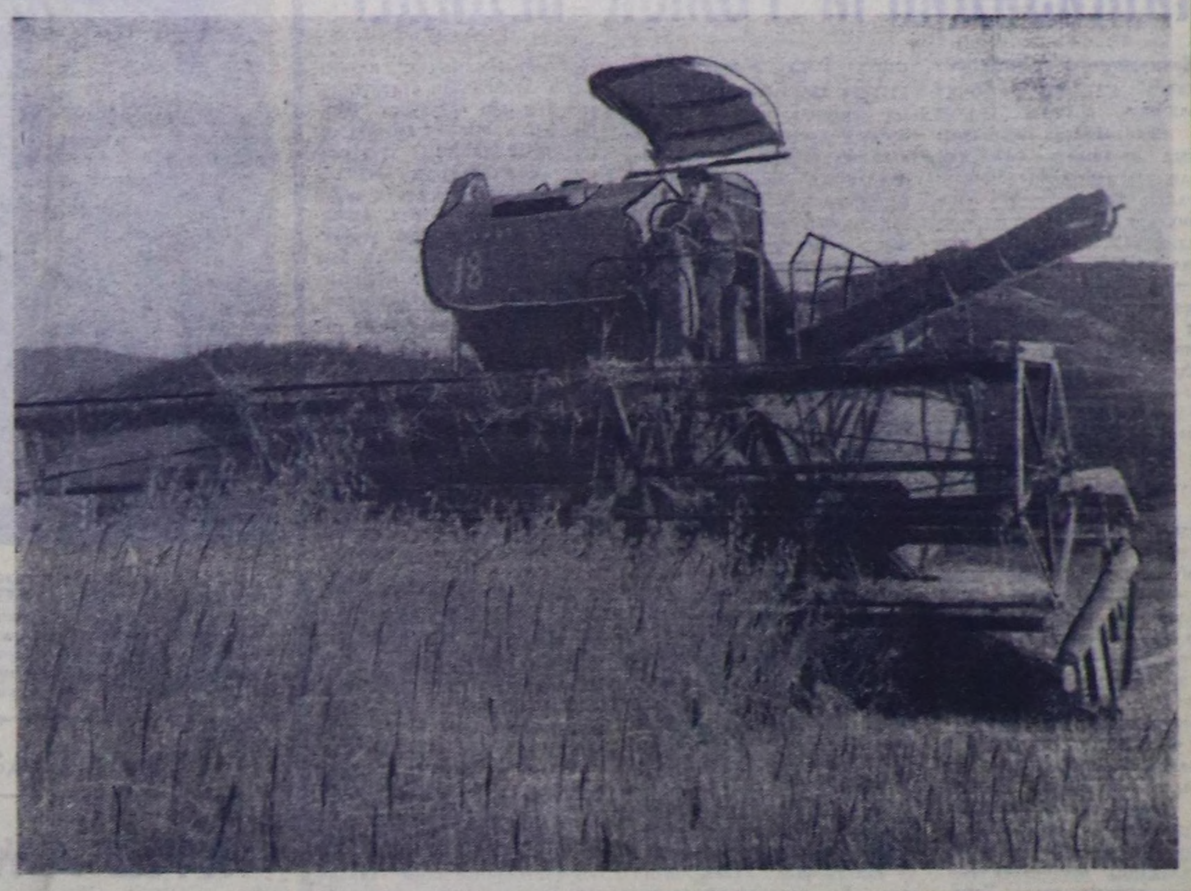

Август 16-да «Саян» совхозтуң төвүнге эртенден эгелээш, кежээ орайга чедир хову корабльдеринин дааш-шимээни диңмиттелип хүнзээн. Совхозтуң механизаторлары Өөк хемнин унунда чаагай үнген 1000 гектар тарааны кестирип кирипкени ол.

Ол хүн дески быжа берген ийи улуг участокка шупту 10 комбайн тавычалай кестирип хүнзээн. Чаа дүжүт дээш демиселче баштай кирген он комбайнерлерниң аразында аныяк механизаторлар Геннадий Ляпкин биле Николай Ветров олар бар. Тараа кестирилгезиниң эге хүнүн олар багай эвес көргүзүглүг эрттирип, кайызы-даа нормазын ийи катап ажыр күүседир аргалыг болганнар.

Саянчылар чоокку хүнерде Бегрээде үрезинге курлавырлаан тараазын база кестирип кириптер деп шиитпирлээн. Амгы үеде ынаар баар комбайннар совхоз төвүнде болгаш Суш салбырда белен болуп турар.

ЧУРУКТА: Г. Ляпкинниң комбайны тараа кестирилгезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының хүн демдеглели

ШАГ-ҮЕ МАНАВАС

Республиканың дыка хөй ажыл-агыйларында тараа культураларының ажаап алыышкыны уламчылап чорун турар. Август 17-гө чедир беш муң гектар хире тараа кестинген. Таңдыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң баштайгы чаа дүжүдүнүң 50 тонна хире тараазы Кызылдың сайгарылга бааразында кирген. Каа-Хемниң «Ленинчи орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтарында, «Саян», «Межегей», «Элегес», «Тиилелге», «Улуг-Хая» совхозтарда, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларда ажаап алыышкын фронтуу шак бүрүзүнде улам калбарып турар.

Тараа кестиридгези — чымыттыг ажыл-ишк. Ындыг турбуже чамдык ажыл-агыйларда ону шүшпеңг эгелеп, жатканларны болгаш комбайнарны бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын боттандырбайн турары четпес. Чижээ, «Тиилелге» совхозта дыка улуг хемчээлдиг участоктарда тараалар бышкан болгаш ооң ажаап алыышкынын долу хемчээлдиг чорудуп болурунуң аргазы бар. Ынчалза-даа совхоз ажаап алыышкынны орайтап, организас чок эгелээн. Ажыл-агыйның сески бригадазында чыттыр кестинген тараавы шагда-ла бастырып кирер четкен, а ол ажылче кирерин ам-даа бодаваан. Комбайннар шупту турып берген, комбайнерлер көзүлбес, оларның кайдаазын билир кижи тыныгбас. Хову турлаанда оларның чок болуп турарының чылдагаанында ниити чурттаалга бажыңын аштап, арыглаваанында, аъш-чем болгаш чыдар орун-дөжек чок болуп турарында. А көскү агитацияның дугайында чугаалаандаа херээ чок. Көргүзүг самбыралары көзүлбес, планнаалдалар болгаш лозунгар бижиттинмээн. А бригадир Василий Янчат биле агроном Анастасия Каргашанова тараажыларның ажыл-амыдыралын, оларның бөгүн, даарта, соңгузу хүн он хонгаш чүнү кылырын билген турар ужуруг турган, ол дугайында чүнү-даа билбес боолуп турар.

Ооржак Чымыртайның удуртуп турары № 9 бригадада байдал база эки эвес. Мында чаңгыс чем кылыр кижи тургузуп каан. Ол кижи механизаторларга чем кылыр хамаанчок картофельди, капустаны кайын тып алырыл, ол дугайында кым сагып човаарыл дээрзин безин аайын тыпшайн турар. Механизаторлар дүжүт ажаап алыышкынының үеинде үлүг-нормазын-даа, ажыл толевирин-даа, комбайнерлер доктаамал онаалгаларын-даа билбес, а учётчик Седип Биче-оол ону башкарар туржук, арагалаашкынга алыскан. Барын-барын тараа ажаап алыышкынының изиг түлүк үеинде мындыг чурум-сагылга үрээшкини болуп турарын кижи кайгаар.

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының удуртукчуларының хөөнү база оон ылгал чок. Тараалар бышкан, ооң ажаалдазын кандыг-даа саадал чокка чорудар ужуруг турбуже, техниказын белен кылып албаанының уржуу-биле кестирилгеже кирбээн. Ийи-ле жатка тараа кестирип киргеш, ийи-ийи дескингеш, септелгезиниң шынары багай болганындан турупканнар.

Таңдының ажыл-агыйларының ажаап алыышкынче оозалдап кирип турары дээрге оларның орта белен эвес ужурашканын хереченлеп турар. Амга чедир колхозтарда болгаш совхозтарда 40 хире комбайн септелгеден үнмээн. Хову турлагларын белеткеваан, аъш-чем айтырыын эчизинге чедир шиитпирлевээн. Дыка хөй механизаторлар тараа ажаап алыышкынының планы-биле таныш эвес, оларны механизаторларның хуралдарынга чугаалажып көрбээн. Бо районнуң удуртукчулары ажаап алыышкына белеткел чок ужурашкан.

Тараа дээш шыңгыы демиселче эгелээн. Комбайннар болгаш жаткалар долу күүсүү-биле ажылдаар ужуруг. Тываның тараажылары дүжүт ажаап алыышкынын шалыпкын доозуп, өстүрүп алган дүжүдүн чидириг чокка алырын Төрээн чурт манап турар.

МАЛГА БЫЖЫГ ЧЕМ-СУУРНУ ТУРГУЗАР

ОНААЛДА КҮҮСЕТТИНГЕН

«Саян» совхозтуң Суш салбырында В. В. Плотниковка удурткан № 5 бригаданы ажыл-ишчилери бо хүннерде улуг күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Бригаданың кежигүннери 510 тонна сиген белеткээр планныг онаалдазын август 17-ге чедир 14 тонна ажыр күүседип алган болгаш сиген белеткелин ам-даа чедиишкиниг үргүлчүлеп турар. Бегрээ Аксында пресстээн боодалдар болгаш сараттар хүн келген тудум улам-на көвүдеп, ниитинин малынга хүр кыштаглаашкынны хандырар дээш демисел бедик деңнелде чоруп турар.

№ 5 бригаданың механизаторлары болгаш сигенчилери бөдүүн чем белеткеди-биле чергелештир чулуктуг чем белеткелин база чедиишкиниг чорудуп келген. Оларга бердинген 3360 тонна силос салыр планныг онаалдазын ол хүнге чедир 1700 тонна кылдыр күүседип алган. Силос кылдыр колдуунда-ла ногаан сула, чочак-тараа холуксаазын салып келген болгаш ам Бегрээде кукурузаны салып эгелээр.

Бригадада шупту 22 кижи ажылдап турар болгаш олар ийи звено кылдыр үстүп алган. Бирги звенонуң кежигүннери сигенни кестирип, бөлдүрүп, а ийигизи — пресстеп, сараттап турар. Суш суурда 44 тонна сигенни дүрген салыннадыр арга-биле ажаап белеткээн.

Сиген белеткелиниң эгезинден бээр ажылдап, ол талазы-биле бердинген онаалдаларны хуусаа бетинде ажыр күүседиринге боттарының биче эвес үлүүн киирген мурнакчылар бригадада хөй. Оларга «ТД-20» трактор-биле сиген дырбаажы сөөртүп турар механизатор Николай Мөнге, сараттакчы машинаның башкарыкчызы Ондар Уйнук-оол, көдээ ажыл-агый техникумунуң практикантызы, «ТД-75» трактор-биле сиген бөлдүрүп турар Николай Дамба, «МТЗ-50» тракторда волокуша сөөртүп турар Михаил Ондар ышкаш, 15 хонукта үлүг нормазын 150—164 хуу чедир күүседип келген мурнакчылар бар.

БИСТИҢ КОРР.

ГЕКТАРДАН-НА ҮШ ЧҮС ЦЕНТНЕРНИ

Дагыр-Шеминиң Терек-Бажы. Хемниң ол чарында чаагай үнген кукуруза шөлү талыйтыр шөйлүп чорупкан болду. Силосташкын эгелээн. Дөрт комбайн кестирип, когаан массаны он автомашина улаштыр сөөртүп, траншеяга эккеп турар.

Магалыг чаагай үнген кукуруза болду. Куулар Маңнай-оолдуң суггарып өстүрген кукурузазы дээрзин бир эш мөңгө тайылбырлады. Ол шөлдүң дүжүдү бир гектардан 300 центнер чедип турар.

Баштайгы хүннүң ажылын учётчик Монгуш Бурбу түңнеп каапты. «Чыраа-Бажы» совхозтуң хоочун механизатору Күжүгет Эзир-оол хүн нормазын 150 хуу күүсеткен. Чүс муң километрни кандыгдаа септелге чок эткен Монгуш Адар-оол чолаачыларның мурнуку одуруунда чоруп турар.

Септелгеде-даа, ажыл-хереги организастаарында-даа чамдык четпестер турзажок, ону чайладыр тодаргай хемчеглерни ап турар.

К. ЭКЕР-ООЛ.

ЧУРУКТА: кукуруза шөлүнде.

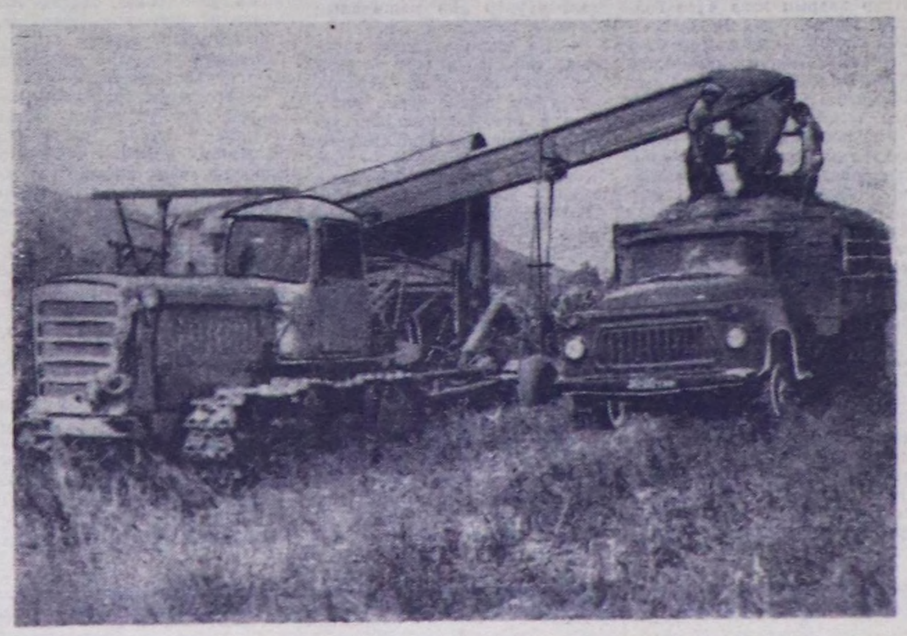

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

Шөлдерде

Чурттуң колхозтары болгаш совхозтары дүжүттү ажаап албышаан, август ортан үезинге чедир тарылга шөлдериниң чартык кезиинин — 59.603 муң гектарның тараазын кескен. Тараа культураларының ол шөлүнүң 96 хуузунуң тараазын бастырган. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелели дүжүт ажаап алыышкынынын чоруп турарының дугайында август 16-да бодунуң медээзинге бо саннарны дыңнаткан.

Украинада, Молдавияда, Узбекистанда тараа культураларының кезилдели херек кырында доозулган.

* * *

Россия Федерациязының тараажылары боттарының өстүрүп алган тараазын ажаап ап турарлар. Олар машина-техниканы мергежилдии-биле ажыглап, агаар-бойдустуң аар-берге байдалдарын ажып эртпишаан, тараа культураларын чогуур үезинге, чидириг чокка, кезип, бастырар, тараа садар планнарны күүсеткеш, чуртка улам хөй продукцияны бээр дээш кызымаккай ажылдап турар.

РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң ажаап алыышкын дугайында медээзин ёзугаар алырга, августуң ортан үезинге чедир 8.902 муң гектар шөлдүң тараа болгаш тараа-бобы культураларын кескен. Ол дээрге республиканың бүгү тараа шөлүнүң 54 хуузудур. Кестинген шөлдүң 95 хуузунуң тараазын бастырып апкан.

Соңгу Кавказтың, Кара хөрээннүг төп черниң ажыл-агыйларында тараа ажаап алыышкыны колдуунда доозулган. Оренбуржьениң механизаторлары тараа шөлүнүң өртүүн үжүнден хөй кезиин ажаап апкан. Курган областар ажаап алыышкынын чап-чаа эгелээн.

Шык тарааны кургадыр 276 агрегаттар белен. Олар бешле хүн иштинде 650 муң ажыг тонна тарааны кургадып шыдаар.

5000 ажыг кижи тускай белеткел курстарынга өренгеннер. Краның элеваторларында автоматтыг 264 шуушурулга шугумун белеткээн. Алтайның тараа хүлээп алыр черлериниң ажылдакчылары ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 50 чылынга алдар кылдыр күш-ажылчы эвлүгге кирип, чедиишкиниг ажылдаарынче чүткүп турарлар — деп, С. Р. Стреляев түңнелинде чугаалаан.

СЭКП Тожу райкомунуң пленуму

Дүүн Тоора-Хемге СЭКП Тожу райкомунуң пленуму болуп эрткен. Аңаа ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 50 чыл болур оюнга уткуштур районнуң ажылчы чоннарының алган социалистиг хүлээлгезиниң канчаар күүсеттиниш турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол айтырыгның талазы-биле плеткелди райкүүскомнуң даргазы эш А. Д. Колев кылган.

Пленумга организастыг айтырыгны база чугаалашкан СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары эш Б. Н. Бойдуну өске ажылче шилчээнин барымдаалааш, ону ол ажылдан хостаан. Райкомнуң бирги секротарынга эш А. Я. Загайновту, секретарынга эш К. Д. Монгушту соңгаан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП Тыва өбкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи эш В. П. Суров киришкен.

РЕСПУБЛИКАДА СИГЕН БЕЛЕТКЕЛИ

(Август 14-те медээ-биле)

Районнар	Планны күүсеткен хуузу
Кызыл хоорай Соведи	35,6
Каа-Хем	66,0
Тожу	44,3
Бии-Хем	41.0
Таңды	36,8
Тес-Хем	35,0
Чөөн-Хемчик	35,0
Эрзин	31,5
Улуг-Хем	29,9
Барыын-Хемчик	25,6
Мөңгүн-Тайга	15,4
Өвүр	10,0
Бай-Тайга	7,5
	(июль 31-нин медээзи-биле)
Республика ниитизи-биле	34,6
1971 чылдың август 16-да турганы	28,5

Ужудуушкунда — „Космос-514“

Черниң «Космос —514» дээр кылымал спутнигиниң эвлүглиг салып үндүрүүшкүнүн 1972 чылдың август 16-да Совет Эвилелинге боттандырган.

Спутникте тургускан аппаратура өй-тавыында ажылдап чоруур. Таарыштырылга-саналга төвү келген информацияны ажылдап кылып турар.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

ХУРАЛДЫҢ ДЭЭШТИГ, КИЖИЗИДИКЧИ РОЛЮН БЕДИДЕР

Коммунистерни кижизидериниң школазы — партия хуралының ролюнуң болгаш оон кижизидикчи ужур-дузазының дугайында СЭКП-ниң Уставында тодаргай айыткан. Хуралдар болуп турган үеде коммунист бүрүзү албан-дужаалындан, ажыл-хереженден хамаарылга чокка, партияның иштики демократизаңына үндезилеп, бодунуң санал-оналын бээр хүлээлгелиг. А парторганизацияның талазында хурал санында санал-оналларга коммунистер калбад-биле киришкен турар таарымчалыг байдалды тургузар ужурлуг.

Хуралдарны бедик деннелдиг, утка шынаалыг, солун кыллыр эртпирери хүн айтырыын шын шилип алырындан, коммунистерниң илепкейинден улуу-биле хамааржыр. Анаа чугаалажыр айтырыгны канчаар шилип алыры — партия ажыллакчыларынга болганчок-ла тургустунуп келиир. Шынан-ла ангы-аңгы партия организацияларынга канзыг-бир чангыс айтырыгны албан чугаалажыр дээр болза, ол таарымча чок болур. Ынчангаш коллективтиң иштики амыдыралынга хамаарышкан айтырыгны партия хуралынга чугаалажыры организацияның бодунуң иштики херээ. Улуг-тур органаның ажыллап кылганы чугула хемчегленни амыдыралга боттандыраары дээш эге организациялар улуг харыысалгалыг.

СЭКП-ниң XXIV съездизинин, Төп Комитетти оон дараазында болгулаан Пленумнарының шиитпирлериниң дугайында партия болгаш чазактың ажыллап кылган өске-даа чугула Директиваларын партия хуралдарынга калбаа-биле чугаалажып турары таварылга эвес. Амгы үеде кандыг-даа албан организация черлериниң мурнунда кол сорулга — СЭКП-ниң XXIV съездизинин төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары дээш база беш чыл планын хуусаа бетинде күүседери дээш өскеда чугула амыдыралды айтыылар партия хуралының төөнге турар ужурлуг. СЭКП Төп Комитеди партия хуралын, оон организакчы, кижизидикчи ролюнуң дугайында өзээде доктаамал сагыш салып келген. Оон база бир тодаргай херечизи «Ярославль хоорай партия организациясында партия хуралдарын эрттирип турар практиказының дугайында» доктаалды СЭКП ТК-ның хүлээп алганы болур. Маная холбашкан айтырыгны СЭКП Кызыл хоорооннуң, райкомнарның пленумнарынга база актив хуралдарынга калбаа-биле чугаалажып көрген болгаш ол талазыиле боттуг хемчегленни боттандырган.

СЭКП ТК-ның ол доктаалынын күүселезинин дугайында СЭКП-ниң Улуг-Хем, Бай-Тайга, Каа-Хем, Эрзин райкомнарының илеткелдерин партия Тыва өбкомунуң бюрозунга дыннап, чугаалашкан. Ол ышкаш алаян каш райкомнарның организастыг килдис эргелекчилериниң информацияларын СЭКП өбкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизинге чугаалашкан. Мындыг хемчеглериниң түннелинде бистиң республиканың колхозтарында, совхозтарында база албан организация черлеринде дыка хөй партия организациялары хуралдаының кижизидикчи ролюн бедидериниче улуг кичээнгейни салып турар апарган.

Бо талазы-биле Тандының «Межегей», «Тиилелге» совхозтарында, Чаан-Хемчиктиң «Аллан-Маатыр» совхозта, Эрзинниң «Чаа орук» колхозта партия организациялары алаян ажылдааны кылып турар. Оларда хуралдарны Уставта айытканы хуусаа өзүгаар эрттирип, анаа хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдези дээш бөгүг хемчеглерни ап турар. Ол чорук коллективтиң мурнунда тургустунган планны даалгаларны күүседиринге дээштиг болуп турар. Ол ышкаш «Межегей», «Саян», Жданов аттыг совхозтарының партия организацияларында ол талазы-биле байдал багай эвес. Бо коллективтерде хуралдар өй-шаанда болуп, анаа коммунистерниң партийжи даалгаларны күүседип турарын, салбының ажыл-агыйынга хамаарышкан чугула айтырыгларны чугаалажып, хүлээп алган шиитпирлерниң хынаалдазы болгаш күүселдези дээш организастыг ажылларны чоруткан. Организакчы болгаш кижизидикчи ажылды эжиктениниң түннелинде коммунистерниң бүдүүлгеге мурнакчы ролю өскен. Ынчангаш планныг даалгаларны күүседириниң талазы-биле бо ажыл-агыйларның коллективтери мурнакчы одуругда кирип турары таварылга эвес.

Партия хуралының ролюнуң дугайын чугаалап турган, анаа хүлээп алган доктаал шиитпирлериниң күүселдезин хынап турарын ыыттавайн барып болбас. «Тес-Хем», «Дөн-Терезин», «Тоора-Хем», «Тыва» совхозтарда парткомнар коммунистерниң иштиг хуралын өй-шаанда эрттирип келген. Оларга мал, чер ажылынын, социалистиг чаруштун, политөөредилгениң дугайын болгаш ажылишке хамаарышкан өске-даа айтырыгларны чугаалажып турган. Ынчалзажок партия хуралынга хүлээп алган шиитпирлериниң амыдыралга канчаар боттанып турарының лугайында хынаалдаже кошкак сагыш салганнар.

Тандының «Россия» совхозунуң партбюрозу (секретары В. Панкратов) партия хуралдарын Уставка дүүштүр өй-шаанда эрттирбейн келген. Партбюронуң талазындан салбырларга, бригадаларга, фермаларга партийжи удуртулганы кошкатканындан, материалдыг элбекшилди бүдүрүп турар кижилер ортузунга организас-массалыг ажылдарны ыракта-ла четпес тургускаңындан совхозтуң чамдык ажылчыннары корум-чурум үрээр чоруктар бар. Ажыл-агыйга база культура тургузуушкунунга холбашкан болгаш өске-даа чугула айтырыгларны хуралга чугаалашкаш, доктаамал шиитпир безин хүлээп албас таварылга бар. Чижээ, март айда СЭКП райкомунуң VII пленумунуң түннелинин дугайын партия хуралынга чугаалашкаш кандыгдаа доктаал хүлээп албаан.

Партия хуралын бедик деннелдиг, бот-шүгүмчүлелдиг, ажыл-ишчи байдалга эрттирери илеткелчиден улуу-биле хамааржыр. Кандыг-даа айтырыг талазы-биле илеткел тодаргай болгаш ханы анализтиг болза дээштиг болур, ындыг болзадаа бистиң чамдык секретарьларывыс партия хуралдарынга чугаалажыр илеткелди баш удур ханызы-биле белеткевес, хурал эгелээр мурнунда, бууха кылыр чоруктар бар.

Чижээ, Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң партия организациязының эрткен чылда болган отчёт-соңгулдалыг хуралынга В. Ламбыңның кылган илеткелинде ханы анализ чок болган. Оон киирилде үүлүнде районнуң, республиканың ажыл-агый база культура тургузуушкунунуң хөгжүлдезинге хамаарыштыр чедип алган чедиишкиннерни чижекке хөйнү киргеннер. Боттарының коллективинин иштики амыдыралын, коммунистерниң партийжи даалганы канчаар күүседип турарын, будүүлгеге киржилгезин, кижилер-биле ажылды, партия организациязының иштики организастыг ажылдарын, коллективтиң планныг даалгаларын күүседиринге коммунистерниң кандыг салдарлыг болуп турарын тодаргайы-биле чугаалап бербаан.

Ам удавас партия организацияларының ажыл-чорудулгазынга ажок политиктиг чугула ажыл эгелээр. Ол болза партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдары-дыр. Партия болуктериниң ол ышкаш бригадаларның, цехтериниң парторганизацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары баштай эгелээри билдингир. Ынчангаш бо чугула ажыл-хереткерге амыдыаштан өгелеп белеткенир ужурлуг.

Партия эге организациязының дээди органы — партия хуралы болгай. Ынчангаш хуралдарны бедик деннелдиг эрттирери, анаа хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин хынаары, оны коммунистерге, масса чонга чедирери партия организацияларының, бүгү коммунистериниң хүлээлгези болур.

И. КЕЛИК-СЕНГИ,
СЭКП обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң инструктору.

ПЛАНЫН КЕЗЕЕДЕ АЖЫРАР

№ 14 механизация эргелелиниң септелге-механика мастерскаязының слесарь-моторизи Александр Иванович Рубцов шимчедикчилер болгаш бензин аппаратуразы септээр хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Оон септээни механизмнерниң шынары үргүлчү эки болуп келген. Мурнакчы ажылчын эолчег нормазын 130—140 хуу чедирип турар. Ону планын кезээде ажырар кижи дижир.

ЧУРУКТА: А. И. Рубцов шенелде степдизинде ажылдап тур.

А. КРИВОНОЖКИННИҢ фотозу.

Фермалардан өөрүшкүлүг медээлер

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Даң хаязы чаа-ла агарып орда, суурнуң ыржымын автомашинаның шимээни үрешкен. Оон кырында хөглүг, ажыл-ишке улам сорук кирген саанчылар, Кара-Чыраа малчын суурнуң аныяктары. Чайның магалыг бир хүнүнде эртенги саалдаже чоруп турганы ол.

«Тиилелге» совхозтуң күш-ажылга ынак, найыралдыг ол сүт-бараан фермазының коллективи Совет Эвиделиниң алдарлыг бежен чыл оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннг күүседип турар. Чаңгызы шуптузу, а шуптузу — чаңгызы дээш демниг ажылиштин түннелинде олар июль эгезинге чедир 149,7 тонна сүт бүдүрер планын 200,4 тонна кылдыр күүсеткен. Ол ышкаш күрүнеге 116 тоннаның орнунга 171 тонна сүттү саткан.

Ферманың июль болгаш август айларда көргүзүглери база багай эвес. Совхозтуң дирекциязының, партия болгаш профэвилел организацияларының фермалар аразынга (өй санында) шилчиир Кызыл тугун ол коллектив бо чылын беш удаа алганы база таварылга эвес. Ол болза материалдыг байлактың тургузукчулары кижилер, малчыннар ортузунга партийжи-организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды экижиткенин херечилеп турар.

Фермада ажылдың хүн нормазын үргүлчү 130—180 хуу күүседип турар Күжүгет Даржай, Ооржак Чудур, Ондар Намчалбаа, Кыргыс Долчун ышкаш саанчылар хөй. Инектиң суду дылында дээри-ле шын. Оларны болгаш сүттаты билдилиг организастаарынга инек кадарчылары Ооржак Кертик-оол, Монгуш Чимит-Доржу, Хомушку Байыр оларны мактаары чоптуг.

О. ОТТУК-ООЛ.

ШАЛЫПЧЫ СААНЧЫ

Кижилер чайын хүн үнгелекте эртежик турар. Олар эртенги хүнүү тараа, сиген шөлдеринге, чайлагаарның каас-чараш чурумалдыг одарларынга уткуур.

Бөгүн саанчылар инек саар черинге дүүнгүзүнден-даа эртежик келгеннер. Каш хонук улаштыр аяс, изиг хүннер болган. Ынчангаш «Кара-Хаак» совхозтуң Оруктут-Ойда фермазының саанчылары эртенги серинде инектерин саап доозар дээш келгени ол.

Эртенги хүн кызыл-сарыг апарган хөөреп үнүп орда, «Кара-Хаак» совхозтуң хоочун саанчызы Валентина Лакпаевна Санаакай инектериниң оң шаазын саап ап четтигишкен. Оон саанчы өөрү база-ла тура дүшпейн ажылдап турганнар.

Фермада хоочун инек кадарчызы Семён Казырыкпай акый инектерни одарже үндүрбейн дозуп чоруп турган.

Эртенги саалда доозулган. Фермаңың инээ ам-на оттап үнүшкен. Саанчылар саг-рунгаарлапты. Он беш метр хире черге ону бөле иткеш, асфальт заводунуң бир механизминче дамчыдып берди. Ийи-үш чоруурга-ла оваалаттынган сай төне бээр.

Оон ол бульдозерин эггеш, тейжигештиң кырынче союп үнүп кагды. Даш чуурар машинаже дашты белеткеп бээри ол кижи-дир. Дораан-на тейниң кырынга үнгеш, мурнунда чыткан хая-дашты киэредир үстүргеш, чанында машинаның конвейериниче төкаап-ла тур. 108 аът күштүг машиназының ажылдаарын магадап тур бис. Ийет, кижи чок болза, ол техника канчаар деп, анаа тургай-ла. Ону чогаадып кылгаш, ам ону башкарып турар кижиниң күштүү ындыг-дыр ийин.

— Бодумнуң бажыңым Кызылда. Бо участокта кээп ажылдап турар улус бис. Чурттаар ниити чуртталга бажыңы бар. Кызыл булуңуус-ла чок. Мынчап-ла турар улус бис ийин—деп, сураглыг ажылчын чугаалады.

№ 1 орук участогу бо чылын ниитизи-биле 16 км черниң оруун асфальтылаар турган, чартык чылда 10 километрни асфальтылап алган. Ол ышкаш 250 муң кубометр орукту чалдаарын багай эвес күүседип турар. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 113 хуу боттандырган. Участок амгы үеде Арыг-Уваа биле Ак-Туруг аразының оруун кылып турар. Удавас Ак-Туругда № 2 участоктуң ажылчыннары-биле ужуражып, каттыжар. Ынчангаш ажыл фермазында күш-ажылдың сагылга-чуруму бедээн. Саанчылар ортузунда социалистиг чарыл улам калбарган. Ынчангаш фермаңың саанчылары хөй сүттү саап алыр талазы-биле багай эвес чедиишкиннерлиг.

Ажыл-ишчи фермаңың коллективи бирги чартык чылда шалыпкын ажылдаан — Чартык чылда 1200 центнер сүттү саап алыр хүлээлгезин 1289 центнерге күүсеткен.

А дуржулгалыг саанчы В. Санаакай бирги чартык чылда 108 центнер сүт саар планын 163 центнер чедирип, хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Ол ынчангаш саанчы өөрүнүң курнуку одуруунда чоруп, кады ажылдап турар эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ол — тос чыл үзүктөл чок ажылдап келген улуг дуржулгалыг саанчыларның бирээзи, бодунуң байлак арга-дуржулгазын аныяк саанчыларга күзелдии-биле дамчыдып турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Чер-чер Советтеринде

ЧУГУЛА КАМПАНИЯЛАР

Көк-Чыраа кедээ Советтиң девискээринде турар «Улуг-Хаяа» совхоз улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Амгы үеде ында ниитиниң малынга кыщкы үеде четчир чем курлавырын тургузар дээш демиселдиң, чаа дужуттуң тараазын ажаап алырынга организастыг киреринге белеткелдериниң байдалын кедээ Советтиң сессиязында чоокта чаа чугаадажып көргени чогуур үезинде болган.

Совхоз бо чылын чайгаар үнген болгаш чангыс чылдың база хөй чылдың сигенин 4581 тоннаны белеткээр планныг. Чоокку хүннерге чеде 1921 тоннаны белеткээн. Оон иштинде беш чүс ажыг тонна сенажты салган. Сиген кезип белеткээр талазы-биле салбырлар аразында социалистиг чарыш калбарган. Ол чарыштың мурнуку одуруунда Көк-Чыраада № 2 салбыр (эргелекчизи Н. Сереп) кирген. Ында ажылдың темпизи бедик. Хайыраканда № 3 салбыр (эргелекчизи А. Кувискаал) бо чугула кампанияны база организастыг чорудуп келген. Ниитизи-биле совхозта мал чеминиң курлавырын тургузуп турары эрткен чылдың бо үезинге деннээрге көвүдээн.

Сигенчилер ортузунга социалистиг чарыштын дээштиин чедип алырынче кедээ Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары кичээнгейни салып турар дээрзин сессияга демдеглээн. Чарыштың түннелдерин беш хонуктап үндүрери, мурнакчыларны шаннап, мактаарын оон негелделериндe көрген. Бар аргаларны долузу-биле ажыглаар болгаш мал чеминиң белеткелин сентябрь 5-те доозар сорулга салдынган. Ону күүседирде хүн бүрүде-ле 120 тонна сигенни сараттаары, 100 гектардан эвээш эвес черниң сигенин кезери көрдүнген. Ол хире ажылды кылырынга улуг күжениишкин, организастыг чорук чугула. Ону чедип алырының аргалары болгаш курлавырлары улуг. Амгы үеде совхозта трактор-биле сиген кезер 9, аттың 8 машиназы бар. Сигенни кезер, бөлер, сарааттаар ажылдарны саадатпас сорулга-биле совхозтуң ажыл-ишчилериниң шефтэшкиннерин организастаарын шиитпирлээн.

Сигенчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар бар. Совхозтуң кол сиген шөлү болур Көк-Чыраада ниитиниң чемненилгезин эки организастаан, ногаа аймаа-биле хандырып турар. Сигенчилер хостуг үезинде шыдыраа, комино болгаш өске-даа ооннарны ойнап турар.

Ынчалаа-даа мал чеминиң курлавырларын тургузарында, чаа дужуттуң ажаалдазынче бүрүн белеткелдиг киреринде четпестерниң ам-даа барын сессияга шынгыы чугаалашкан. Оларны дарый чайладырының айтырыглары депутаттарының кичээнгейин хаара туткан. Ылаңгыя Арыг-Бажы салбырында (эргелекчизи Х. Маадыр-оол) мал чеминиң белеткели дыка оожум. Салбыр 316 тонна сиген белеткээр планының чүгле 50 тонназын чоокку хүннерге чедир белеткээн. Салбырда техника септелгезинде, механизастаттынган шаңны белеткээр ажылда чедир кылдынмаан түүлдер хөй. Тараа урар складтарны чугайлап, дезинфекциялаары, тараа арыглаар машиналарның, авточудуркучулерниң дерилгезин бүрүн доозары негеттинип турар. Бо бүгү ажылдарны шалыпкын доозарынче бүгү күштү мобилизастаар дээрзин сессияга хүлээп алган шиитпирде чугаалаан.

Совхозтуң тараажылары бо чылын чүгле тараа культураларын безин 8400 тоннаны ажаап алыр. Ынчангаш совхозтуң бүгү комбайннарын, автомашиналарын, тракторларын белеткээрин бо хүннерде доозар. Кывар-чаар материалдар курлавыры тургустунган. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнун чылында өстүрген дужуттуң чидириг чокка ажаап алырынче совхозтуң ажыл-ишчилерин мобилизастаар херекке кедээ Совет, оон депутаттары боттарының мурнунда сорулгаларны бүрүн тодараткан.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

АЖЫЛЧЫННЫҢ АДЫН ЫШКЫНМАС

Партия болгаш чазактың ада сагыш човаашкынынга харыы кылдыр эрес-кежээ, ак сеткилдиг, сагылга-чурумнуг ажылдаар хүлээлгелиг бис. Ындыг болганда коллектив кежигүнү кижи бүрүзү күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, чылдагаан чокка ажыл шагы үспес, нормазын ажыр күүседир, депшилгелиг эки түүлдерни бүдүрүлгеге нептередир дээш ажылдаар апаар.

Школага аштакчылап, фермага саанчылап, чаш хураганнар-даа азырап чордум. Дөрт чыл бурунгаар Шагаан-Арыгның хлеб быжырар черинге ажылдап киргеш, дуржулгалыг эштеримнин дузазы-биле бо мергежилди эки шингээлип алдым. Цехте дөрт кижи ажылдап турар бис. Ай нормазын доктаамал ажыр күүседип, өөлчегде 2 тонна ажыг хлебти быжырып турар бис. Хоочун мастер Сүрүү Хүргүл-оол биске чагыг, сумезин үргүлчү бээр, анаа өөрүвес аргавыс чок, ол чорук биске деткимче, дуза болуп келген, оон уламындан ажылды үрей кыдыр чорук бисте эвээжээн. Ленинчи номнал чайнаан улуг Төрээн чуртувустуң чечектелиишкини дээш мыя бо-даа хире үлүүвүсү киирип турарывыска бистер, ие хереждиннер чоргаарланып турар бис. Ажылчынның алдар, нүүрү ындыг.

Маная хамаарыштыр ажылчын кижиниң ат, алдарының дугайында бодалымны илередикседим. «Аныяндан адын камна!» деп тыва улустуң үлегер чугаазы бар. Кижилер, ыланғыя аныяк кижилер чогум-на ону барымдаалап, коммунистиг моральдың принциптерин сагып, чурттап, ажылдап, өөренип-даа турар. Ынчалза-даа бистин аравыста төлеп чок чорук кылыр кижилер ам-даа бары хомуданчыг.

Эки чаңчыл кажан-даа читпес, чылдар эртерге-даа бодунуң чаагай изин арттырып каар. «Араганың үстүнге чам үнер» деп үлегер чугаа база бар. Ол домак бодунуң утказын ам-даа чидирбээн.

Хоорайга Уйнук деп аныяк ие арага ижип алгаш, кижи бодап-даа четпес аар херекти үүлгеткен. Ол ие чүгле арага бодааш, бодунуң чаш уругларын безин уттупкан. Чамдык хережден эштер кудумчу, керимнер кыдында олуруп алган арага ижип, культурлуг аажы-чанын ышкынып, үйбалай кожамык ырлар ырлапдаа олургулаар. Ырактан ыядынчыг, чооктан чованчыг ындыг чорук кылырларга Хандывай дээр хережден кижи хамааржыр. Арага саткан кижилер эдерип алгаш чоруп-даа каар.

Райпода Дмитрий Дуганчап деп кижи ажылдап турар. Черле орта ажылдавас-тыр. Арагалап-ла турар, а райпонуң малын сүрүп чорааш, ону өрук дургаар кижилерге садып, улуг самчыгдалы кылган. Сагындырып, доңгудуп, сургадып хөй-ле хемчегленни алган. Дуганчап оон чогуур түннелди үндүрбээн.

Ажылчын кижилер ындыг болурга канчап-даа таарышпас. Ажылчынның арын-нүүрүн ышкынмас херек. Совет өрге-чагырганы тургузары дээш демиселге ажылчын ангы баштакчы рольду ойнаан, коммунизм дээш бистин бурунгаарлаашкынывыска ажылчын ангы база-ла кол өзек болуп турар. Улуг башкы Ленинниң, Коммунистиг партияның өөредиги-даа ындыг. Ону болаар, ол алдар-хүндүнү ак сеткилдиг ажылы, быжыг чуруму-биле бадыткаар херек.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бүгү совет улус социалистиг чарышты калбартып ажылдап турар бо үеде бистин ниити бурунгаарлаашкынывыска шаптыктап, арагалаар, хөй-ниитиниң чурумун үрээр, ажылчынның бедик алын бужартадыр ийи-чаңгыс кижилер-биле демиселди күштелдирери чугула. Ону чүгле хөй-ниитиниң калбак киржилгези-биле чедип алыр деп бодап турар мен.

Б. ХОВАЛЫГ,
ажылчын.

Беш чылдың кижилери

ОРУК ТУДУУНУҢ ИШЧИЗИ

— Бистиң тергиин эки жылчынарывыстың бирээзи Кунгужук Шадып бо-ла болгай, таныжыцар — деп, участок начальниги Г. И. Желтовский бир бажыңчыгашче чалаа кирип орган кижиже айытты. Оон-биле хол тутчуп сендилешкеш, кайыын келгенивисти чугааладывыс.

Уаун-шыырак мага-боттуг, ырында бичин-даа сыгыар чок ажылчын бисче мөе холдарын сунгаш, мендиешти.

Кунгужук Хууракович дээре, солун болгаш харыысалалыг ажылдыг кижилериниң бирээзи. Бистиң кайыыс-даа айы-бир чер чораш, орукту ылган кижилериниң дугайын актып кээр бис. А Кунгужук Шадып дээрге. Шагаан-Арыг иле Чадаана аразының чаа руун кылып турар кижилериниң бирээзи.

— Мурнунда механизатор ораан кижи мен, чуртум-на о—Улуг-Хем. Орук кылыр участок ажыттынарга ынаар ирген мен. Баштай-ла Адар-ёш кырынга орук хажыылынга чагылар кадап, оңгарар дескилеп, ыяш белеткеп телээн мен— деп, Кунгужук Хууракович ажыл-ижиниң угайын-даа чугаадап эгелеи. Ам ол бульдозерист. Аңаа 961 чылдан эгелеп ажылаан. Бо аразында Барыын-Хемчик четкеш, оон катаа Адар-Төштү ашкаш, ам УТКА 25 чылы» совхоз биле Шагаан-Арыг аразында чаа орукта ажылдап турары бо. Ол ам участоктуң эң-не хүндүткелдиг кижилериниң бирээзи, Ленин орденниг эдилекчизи.

Кижиниң амыдыралында кажан-даа үттүндүрбас болуушкуннар тургулаар. А Кунгужук Хууракович-ниңиде ол дугайын айтырар болзувусса, дээди хавыяаны алганы шак ындыг болуушкун оон амыдыралынга турбаан дээрзин боданмайн-даа харыылаар. Ынчанмайн канчаар: бөдүүн ажылчынның — орук кылыр бульдозерист кижиниң ажылын ол хире үнелеп, Ленин ордени-биле шаңнаар деп чүве ховар болуушкун-дур. Ол дээрге бедик үнелээшкин-дир. Шынавы-ла улус ажыл-агыйынга чугула орук тудары берге, харысалгалыг даалгаларның бирээзи. Оон ацгыда черниң черинге аал-орандан ыракка ажылдап деп чүве база белен эвес херек. Чамдык кижилер оон бергезинге шыдашпайн, каапкаш-даа баргылаар таварылгалар тургулаар.

Кижи бодунга таарыжыр, сеткилиниң ханызындан ынак ажылын шилип алырга, эки түүнел оон үнер. Бир эвес кижи ажылга күзел чок болза, канчап кызар дээр силер. «Тура чокта күш чок» деп чугаа бар-ла болгай.

Орук кылыкчызының ажылы кыжың, чайын-даа берге. Улуг чаъс чаарга, ховунуң ховузунга бееин чаглактаныр арга бар эвес. А оон ацгыда ажыл база туруп бээр. Ылаңгыя асфальтыны ыяап-ла чер кургаг турда салыр болгай.

Барыын талакы районнарже баар орукта кайы хире чоогалар, даглар, хемнер бар ийик! Ол дээрге дээди хавыяалыг ажылчын Кунгужук Хууракович-ниңиде тудушкан оруу-дур. Малгаш-баларлыг черниң оруун чүгле кыжын кылыр апаар, оон башка аар техника аңаа таарышпас. А кыжын чыккылама. соокта ажылдаары кайы хирел, че?

— Орук машиналары оожум боор чүве, ынчангаш ону суурларже-даа эккелбес, ажылдап турганы черинге-ле кааптар. А даарта баарга дээрге, хол хавы чеже-даа чылыг болза, көк демир ону өттүр хаарын кээр чүве болгай. Ийиде, доңган бульдозерни ажылдадып алыры база берге-ле болдур ийин—деп. Кунгужук Хууракович оон ажылынга таваржыр бергелер дугайын чугаалады.

Черниң кыры дески эвес, куттулчак элезин, хая-дашты участоктар-даа таваржырла. Ындыг таварылгада черни чаза тепсир апаар. Чадаанадан бээр алыы туткан орукта Сарыг-Хөлчүк деп черде узун дурту 6 км хире черниң оруун кылыры берге болган дээрзин бульдозерист тайылбырлады.

Ажыл-ижин шак ынчаар хөөреп бергеш, Кунгужук Шадып бисти ол хүн ажылдап турган черинче чалады. Ол дээрге орукчуларның турлаа — Шагаан-Арыгдан 14 км черде. Ында карьер болган асфальт-заводу база бар. Орукчуларның дериг-хереселдери кайы хире нарын дээрзин ынчан билдивис. Кунгужук Хууракович асфальт заводунуң тургузуун бирдеңбирээ чокка тайылбырлады. Битумну 170—180 градус кылдыр изидиптер. Оон ону тускай насос-биле сөрдургаш, элезин база сай холуктуг аппараттарга эккээрге, тускай механизмнер оларны холуптар, асфальт материалының ам болганы ол. Ону машиналарга чүдүргеш, кылыр ужурлуг участоктарже сөөртүп чедирер.

Кунгужук Хууракович бисти 19 дугаарлыг бульдозеринге эккелди. Көк өңнүг күчүлүг машина бичежек тейниң ортузунда тур. Оон чанында даш чуурар ийи машинаның бирээзи ажылдаан тур.

— Бо машиналарның чуурган сай-дажын мен бульдозер-биле иттиргеш, асфальт заводунга берип турар кижи болгай мен. Бо ажылдап турар машинаның башкарыкчызы эш Лапшов-тур — деп, Кунгужук Шадып тайылбырлаан:— Бо тей дээрге, будүн боду хаядан бүткен болуп-тур ийин. Ынчангаш чаза тепсин кааны ол-дур — деп, чугаазын уламчылады.

Оон тайылбырындан алыга, орук тудуунуң бүгү-ле механизмнерин ыяк шингээдип алганы илдең.

К. Шадып кабиваже киргеш, бульдозерин хөелдирипти. Хоолайдан кара-кара ыш бүлгүргеп соонда, ол техника аскымнаан аът дег, мурнунче бир дап берди. Оон Кунгужук Хууракович машинаазын аткаарлаткаш, даш чуурар машинаның чуруп белеткеп кааны сайын иттиргеш, бурунгаарлапты. Он беш метр хире черге ону бөле иткеш, асфальт заводунуң бир механизминче дамчыдып берди. Ийи-үш чоруурга-ла оваалаттынган сай төне бээр.

Оон ол бульдозерин эггеш, тейжигештиң кырынче союп үнүп кагды. Даш чуурар машинаже дашты белеткеп бээри ол кижи-дир. Дораан-на тейниң кырынга үнгеш, мурнунда чыткан хая-дашты киэредир үстүргеш, чанында машинаның конвейериниче төкаап-ла тур. 108 аът күштүг машиназының ажылдаарын магадап тур бис. Ийет, кижи чок болза, ол техника канчаар деп, анаа тургай-ла. Ону чогаадып кылгаш, ам ону башкарып турар кижиниң күштүү ындыг-дыр ийин.

— Бодумнуң бажыңым Кызылда. Бо участокта кээп ажылдап турар улус бис. Чурттаар ниити чурталга бажыңы бар. Кызыл булуңуус-ла чок. Мынчап-ла турар улус бис ийин—деп, сураглыг ажылчын чугаалады.

№ 1 орук участогу бо чылын ниитизи-биле 16 км черниң оруун асфальтылаар турган, чартык чылда 10 километрни асфальтылап алган. Ол ышкаш 250 муң кубометр орукту чалдаарын багай эвес күүседип турар. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 113 хуу боттандырган. Участок амгы үеде Арыг-Уваа биле Ак-Туруг аразының оруун кылып турар. Удавас Ак-Туругда № 2 участоктуң ажылчыннары-биле ужуражып, каттыжар. Ынчангаш ажыл фермазында күш-ажылдың сагылга-чуруму бедээн. Саанчылар ортузунда социалистиг чарыл улам калбарган. Ынчангаш фермаңың саанчылары хөй сүттү саап алыр талазы-биле багай эвес чедиишкиннерлиг.

Ажыл-ишчи фермаңың коллективи бирги чартык чылда шалыпкын ажылдаан — Чартык чылда 1200 центнер сүттү саап алыр хүлээлгезин 1289 центнерге күүсеткен.

А дуржулгалыг саанчы В. Санаакай бирги чартык чылда 108 центнер сүт саар планын 163 центнер чедирип, хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Ол ынчангаш саанчы өөрүнүң курнуку одуруунда чоруп, кады ажылдап турар эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ол — тос чыл үзүктөл чок ажылдап келген улуг дуржулгалыг саанчыларның бирээзи, бодунуң байлак арга-дуржулгазын аныяк саанчыларга күзелдии-биле дамчыдып турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Орукчуларның турлаа Пестановка суурдан аттанып турувуста, орукта келгенбарган машиналарның даажы, адаа талавыста карьерде экскаваторларның база кедээр талавыста даш үүрмектээр машинаның болгаш хоочун кадр ажылчын Кунгужук Хууракович-ниңиде бульдозериниң даажы диңмиттелип турду.

С. ХЕРТЕК.

ТАРЫП БООЗАДЫЛГА ЭГЕЛЭЭН

Хойну тарып бооздыры ол дээрге, эртем ёзугаар эки шынарлыг бүдүрүкчү кошкарның үрези-биле хойну тарып бооздаткаш, оон элбек, чиңгенарын дүктүг база диригдеңзизи улуг хойларны алырыдыр. Тарып бооздылга хой ажылында база бир чугула кампания болур.

Бо харыысалгалыг ажылга Өвүрүнүң «Торгалыг» совхозу канчаар белеткенгенин базе оны канчаар эгелээнин ап көрээлиңер.

1954 чылдан эгелээш, 1965 чылга чедир «Торгалыг» совхозка хойнуң уксаалыг шынарын экижидери-биле нарын дүктүг кошкларны садып алып, хойну хайнакташтырар ажылды чоруткан. Ол хемчег чогумчалыг үре-түңнелди берген турган. Ынчалза-даа мал ажылының тускай эртемчиглериниң доктаамал эвес, удаа-дараа солчур чоруунуң уламындан ол чугула ажыл эчизинге чедир чоруттунмайн, ара соксаан. Совхозтуң хою катап «шокар» апарган. Нарын дүктүг хойлар аразында, өшкү дүктүг хойлар тыптып келген. Чүге дээрге, уксаалыг кошкларның үрези-биле хойну тарып бооздаптайн, душкан-на кошкарны хойга салып турган-дыр.

Бо чазын совхозка хойжуларның тускай конференциязын эрттиргеш, хой ажылының чугула айтырыгларын чугаалажып көргеш, моон соңгаар хойларны чүгле нарын дүктүг, уксаалыг кошкарларның үрези-биле тарып бооздаар деп шиитпирлээн.

Мурнунда чылдарда хойнуң тарып бооздылгазын орайтап чорудун турганын айтыр херек. Ону сентябрь 15-тен октябрь 15-ке чедир эрттирип, хураганнарны иелериндан эрте үспейн турган. Ол чорук хой бүрүзүндеи төл адырынга багай салдарлыы билдингир болгай.

Тарып бооздылгага кирер ужурлуг хойлар хураганы эрте үстүнген болгаш ол чугула кампанияга чедир бир ай үе иштинде дыштанып, семирээн турар ужурлуг. Бо чылын совхозка хураганны эрте үзери көрдүнген. Ынчалза-жок ол ажылды база-ла саалаткан.

Хойнуң тарып бооздылгазын бо чылын эрте эгелээр дээш, белеткел ажылын баш удур кылып чоруткан. 17 муң хире хойну тарып бооздыр дугайында керээни совхозтуң дирекциязы Тес-Хемниң мал тарып бооздыр станциязы-биле чарган. Ол ажылды боттандырып чорудары-биле Тес-Хемниң мал тарып бооздыр станциязының салбырын Торгалыгда тургускан. Ону башкарарынга совхозтуң Торгалыг салбырының зоотехниги Ю. Дагбаны томуйлаан. Дузалакчызынга совхозтуң Чалааты салбырының зоотехниги С. Маадыр-оол ажылдаар. Хойну тарып бооздыр техниктер Б. Крылов, Д. Оссурбай, М. Байыр-оол олар. Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунга ийи ай хуусаалыг тускай курсту дооскан.

Совхозта хойну тарып бооздыр дөрт пункт бар. Оон иштинде Чозаның хойжу бригадазында пунктуну чаа туткан, Кара-Талдаазының капитал септелгезин кылган. Хой тарып бооздыр техниктери четчеләэн болгаш ол чугула кампания ам эгелей берген.

Ынчалза-даа чамдык бооздылга пунктуларында хой тарып бооздырынга хереглээр дериг-херекселдер бүрүнү-биле четчелеттинмээни четпес. Ам ол четпестерни дарый чайладырының хемчеглери алыр херек. Оон башка тарып бооздылганың шынары кудулаар, ол чугула ажыл уламдыгар апаар.

Оон ыңай база бир четпес чүве болза тарыг бооздыр хойларның янзы-бүрү халдавырлыг аарыглардан аарыг, кадыын баш удур шинчилеп тодаратпааны болур. Бо талазы-биле совхозтуң кол мал эмчизи Т. Майор болгаш салбырларның мал эмчилери буруулуг.

Семис, шыырак хой эдержилгеге хөөнүүг болур, ынчангаш тарып бооздырга кызыраас. Совхозтуң хойжулары оны эки билир. Олар кодан хойларын чайын эки оттуг черлерге ыяк семиртип алыр. Ындыг хойжуларга Т. Оссур-оол, К. Шулуу, Т. Тумен-оол, Д. Болат-оол болгаш өскелердаа хамааржыр. Оларның хою тарып бооздырга, кызыраары шоолуг эвес болуп, төрүүр 100 хойга онааштыр 95-тен 100 чедир хураган алдынып турар. Чамдык малчыннар хою эки семиртип албас, чаңгыс черге чыда чайлаар. Чижээ, Т. Данов, Д. Сүнбуру олар ындыг. Ындыг хойжулар 100 хойга онааштыр 35-40 хураган ап турары ховар эвес. Оон чыдагааны үүл дээрге, тарып бооздылга үезинде оларның хойлары арган болур-дур.

Тарып бооздылга үезинде хойну ырак черден сүрүп турбайн, бооздылга пунктузунуң чоогунда От-сигеннг черге хонуп алгаш, чоорту кадарбышаан эккээри чугула.

Хой тыптырар-даа, үрезин алыр-даа кошкарлар семис, күштүг турар ужурлуг. Кошкар кадарчызы А. Дамчат кошкарларны эки семирткен.

Т. АЖЫК.

ЧАА АРГА-БИЛЕ

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Николай Злобинниң бригадазының кежигүннериниң бот-орулга-чарылга талазы-биле чаа аргазын чүгле Зеленоградта эвес, харын-даа Ростов областың өске бүгү тудугларында база калбаа-биле ажыглап турар. Олар бүдүн бригадазы-биле тудуг ажылын хүлээп алгаш, тудугну бот-орулга-чарылга-биле шуут харыылап, кылып турары билдиңгир.

Миллеровонуң 600 дугаарлыг көжүп чоруур механизаттаттынган колонназының Мальчевскиде монтажчыларның каттышкан бригадазы злобинчилерниң үлегерин ёзугаар Донда бир дугаарында ажылдап эгелээн. Ону РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу, Ленин орденниг В. А. Марченко удуртуп турар. Областың соңгу районнарында элеваторлар тудуунда ол бригада тудугга бот-орулга-чарылгалыг болурунуң аргазын чедиишкинниг ажыглап турар. Оон түңнелинде тудуг хуусаазы кызырылган, монтаж ажылдарының шынары экижээн, бот-үнези чиигээн.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан): электросварщик Я. Яковлев, бригадир В. Марченко болгаш звено удуртунчузу В. Лапик.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫЗЫЛ ТУКТУГ КОЛЛЕКТИВТЕ

Август — чайның сөөлгү айы, сентябрьда хыраа дүжүп эгелээр, а октябрь айны кымдаа билир: одалга сезону эгелей бээр. Ынчангаш эки ээ кижи бүрүзү чайын — шаанаан, кыжын — тергеазин белеткеп алыр.

Кызылда № 2 автобүдүрүлгениң кышка белеткелин көрдүвүс. Кылып алган-даа, ам кылыр ужурлуг-даа ажылдар хой болду. Бүдүрүлге чериниң кол инженериниң хүлээлгезин күүседип турган Петр Важин-биле кады элээн каш участоктарны хынадывыс.

АТБ-ниң 50 машина турар гаражының кышка белеткели багай эвес: иштин чугайлаан, шалазын дески, арыг кылдыр цементилээн, соңгаларны шилдээш, ийи къат рамаларны тургускан, а бус-биле чылыдар батареяларны ыяк хынааш, будаан.

Гараж-биле кожа дарганнаар цех, моторлар септээр цех болгаш 25 машина турар биче гараж бар. Оларны база-ла чугайлап, септээн. Оон иштинде механизмнерни, дериглерни эстетика пегелдезинге дүүштүр будуп кылган, одалга системазы септеттинген.

— Чоокта чаа тудуп дооскан 100 машина турар чаа гаражты тутканы эки, ынчалза-даа оон дээвиирин багай кылган — деп, Петр Тимофеевич чугаалады. Ол шын. Дээвиирниң суг агар ужуп ханаже чоокшуладып каанындан аккан суг ханаже дамчааш, ону өттүрүп, штукатураны үреп турар. Одалга кылыр черниң кырын эде дээвиирлээри база пегеттинип турар. Оон кырында чаткан кара саазында сиңирген гудрон хүнге изээш эстип бады бааргa, аңаа дүшкен чаъс суу кара саазынны өткеш, база-ла дамдылап бадып турар.

Гаражтың иштин ыяк белеткээн. Гараж иштинге ажылдаткан машиналардан үнген газ арыглаар вентиляторну, кышкы үеде таакпылаар черни, өртке удур херекселдерни, үүрмек септелге болгаш техниктиг көрүлде кылыр черлерни дерип, электри чырыткызын киргеп. Бо бүгү үүлдер күш-ажыл камгаладының норма-пегелдезинге бүрүнү-биле дүгжүп турар.

Кол инженер мынча диди:

— Гаражтың бир кезинин капитал хана-биле үскеш, аңаа чазаныр болгаш электрилиг дүңаалаашкын кылыр цехтерни тургузар. Оон ужурунда чамдык машиналар кышкы үеде даштыгаа хонар. Ол машиналарны изиг агаар-биле чылыдар. Чодаачылар боттарының машиналарын изиг агаар дамчыыр хоолай дужунга тургузуп каарга, ында дежурныйлан турар кижи машиналарның картерин болгаш радиаторун үжеп минута иштинде изидип каар, чолаачы келгеш, изиг суг куткаш-ла, рейсче озал чокка үнер. Машиналарны изиг агаар-биле чылыдар черни хынаарывыска бүгү-ле чүүлдү эки белеткээни иле-рээн. Машина адаанга от салып чылыдар аргадан ол бүдүрүлге чери чайлаан.

Кышка белеткел

— Машиналар чылыдарының хой аргаларын шенеп көрген бис, а изиг агаар-биле чылыдары аң ажыктыг болган. Ону ажыл-агый бүрүзүнге, улуг чарыгдал үндүрбейн кылып ап болур. Бус-биле машина чылыдарга мотор ишти чемерээр, а изиг агаар-биле чылыдарга моторнуң ажылдаар хуусаазын баштайгы чылда-ла ийи катап узадыр — деп. АТБ-ниң улуг механиги Василий Григорьевич Антаков чугаалады.

Василий Антаков автобүдүрүлге черин кышка белеткээрин хынаар талазы-биле профовилел комитединиң тургускан комиссиязының даргазы, ол ышкаш коллективтиг керээлер күүселдезин хынаар талазы-биле ажылды чорудун турар. Ынчангаш кышка белеткелди доозарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Машиналарның техниктиг ажаалдазын чорудар профилакторийден өске черлер кышкы үеде ажылдаарынга барык белен болганын ол дыңнаткан.

Ниитизи-биле ап көөрге, № 2 АТБ чери кышка белеткел ажылдарының 50 хуузун кылып алган, ол дугайын хыналда комиссиязының тургускан актызы херечилеп турар. Арткан ажылдарны октябрь 1-ге чедир доозарының тускай графигин кылган. Моон-биле чөпшээрежип болурунуң барымдаазы база бар. Үүл дизе, Алевтина Федченко баштаан шеверлекчилер бригадазы бажыңнар даштында үрелген штукатураны сибирип аштаан, ону чаан, чугайлап турар. Септелге-тудуг эргелелиниң бир бригадазы цемент болгаш туйбуну эккеп алган, септелге ажылын чорудуп турар. Ол ышкаш одалга чериниң механиги Сергей Лохтин баштаан кочегарлар ажылдаар чериниң шалазын цементилеп, суг дамчыдар насостарны эптеп турар.

Байдалды улам тодарадырга мындыг: токарь, слесарь, вулканизация, аккумулятор цехтери, артык кезектер склады кышкы үеде ажылдаарынга белен, оларны чугайлаан, будаан, шилдээн. Оларны хынааш, «эки» деп демдек-биле хүлээп алган.

АТБ-ниң коллективи эки ажылдаарынга чаңчыккан улус. Олар баштайгы чартык чылда пландан ажыр 38 муң тонна чүктерни соорткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгениниден 11,5 хуу ажырган. Барык 89 муң литр бензинни, 105 автодугуйну камнап алган. Автомашиналар ажыглаалының коэффициентизи 0,72—0,76 чедип турар.

Ийиги кварталдың түңнелин ёзугаар республиканың транспорт бүдүрүлгелериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдің шилчип чоруур Кызыл тугу-биле ол шаңнаткан.

Коллектив одалга сезону эгелегиже чедир бүгү септелгени, белеткелди дооскаш, ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыры-биле чолаачыларның улам эрестиг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп шыдаарынга бүзүреп болур.

Н. АФОНИН,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Чагаалар парлаттынмаза-даа

КИЛДИСКЕ ДААСКАН

Эрзин районнуң төвүнде столоваяның чем ассортиментизиниң кызыызының, аңаа чемненин болгаш чем ап келгеннериниң үр манап турарының дугайында шүгүмчүледдиг чагаа редакцияга келген. Эрзин районозунуң кадрлар талазы-биле килдизиниң эргелекчизинин оралакчызы К. Яндавның бистин чоруткан бижиивиске харыылааны болза:

Авторнуң бижип турары фактылар хыналданың түңнелинде шын болуп бадыткаттынган. Август 3-те болган столовая коллективиниң нинти хуралынга аъш-чемниң ассортиментизиң байыдар, шынарын экижидер дугайында чугаалашкан. Ол ышкаш ээлчег поварларынга ийи дугаар блюданың чемнерин янзы-бүрү кылырын болгаш далгандан янзы-бүрү кылыгларны көвүдедирип дааскан. Келген чонну дүргеп эрттирери-биле чем үлекчизинге бир кижини немей тургускан.

Райпо баштаар чериниң хуралынга чагаада айыткан четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Оон күүселдезин хынаарын райпонуң садыг килдизиниң эргелекчизи эш Дамдын-оолга дааскан.

ШАГЫН ТААРЫШТЫРГАН

«Шын» солун редакциязынга Самагалдай суурнуң чурттактылары Б. Бадарчы, К. Чооду, З. Ховалыг болгаш Р. Иванова олардан чагаа келген. Олар райпонуң чамдык аъш-чем магазиннери кежээ эрте хагдына бээриниң болгаш шыңары куду, эвээш хемчээлдиг хлеб садыглап турарының дугайында бижээннер.

Ажылчы чоннар депутаттарының Тес-Хем район Советиниң күүскомунуң даргазы С. Баир-оолдуң редакцияга дыңнатканы болза:

Үстүнде авторларның чагааларынга үндезилээш. август 7-де райпо баштаар чериниң даргазы эш Очурну райкүүскомга келдиргеш беседалашкан. Район төвүнүң аъш-чем магазиннери кежээ хагдына тургускан 7 шакта хагдынып турган. Ынчангаш ажылчы чонга таарымчалыг кылдыр Советская кудумчузунда продукт ларёгун кежээки 8 шакка чедир ажылдаар кылдыр эде тургускан.

Июль төнчүзүнде, август эгезинде суурга хлеб чедишпейн турганы шын. Бо талазы-биле чогуур хемчегни алган.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХУННЕРДЕ

А. Рощиннің медеглели

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Ядролуг чепсекти дүжүреринің айтырыынга хамаарыштыр ССРЭ-ниң туружу бо талазы-биле хемчеглерниң делгерентгей программазын хүлээп алган СЭКП-ниң XXIV съездизиниң документилеринде бүгү талазы-биле чырыттынган деп, ССРЭ-ниң төлөөлекчизи А. А. Рощин чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле комитетке медеглээн.

Стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында Москвага чарган совет америк дугуржулгалар чепсегленишкиннерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаарынга болгаш ядролуг дайынның тыптып келириниң айылынын эвээжедиринге улуг салыышкынны киргеп дээрзин А. А. Рощин демдеглээн. Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле комитетке оон ажылынга киржип турар хой-хой делегацияларның бо дугуржулгаларны таарымчалыг кылдыр үнелеп көргенин ол чугаалаан.

Комитеттің кежээки хуралынга санал берген Венгр Улус Республиканың төлөөлекчизи Янош Петран стратегтиг чепсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк дугуржулгаларга байыр чедирип, тайбыңның херээнге оларның ужур-дузазын демдеглээн.

Чугаалажыышкыннар

БЕРЛИН. (СЭТА). АДН агентиледин дыңнатканы-биле алырга, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында статс-секретарь М. Коль биле ГФР-ниң федералдыг канцлериниң ведомствозунуң секретары Э. Бар ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга чаагай кожа-хелбээ таарымчалыг харылзааларны тургузарының айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннарны бот-боттарындан хамаарылга чок күрүнелерниң аразынга дугурушканын ёзугаар август 18-да эгелээн. Бо чугаалажыышкыннарның мурнунда эрткен айларда ийи чазактың аразынга санал-оналдарның солчулгазы болган.

Чугаалажыышкыннар ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бажыңында эртип турар.

ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга таарымчалыг харылзааларны тургузар дугайында санал-оналдарның эгелээн солчулгазы ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккерниң чогуур саналдарын барымдаалап турар.

ГДР-ниң бодалы-биле алырга, санал-оналдарның солчулгазы чугаалажыышкыннарны эгелеп болур арганы бээр ыңдыг үе-чадага июнь төнчүзүнде четкен турган. Эрткен неделяда ГФР-ниң чаза албан ёзузунуң чугаалажыышкыннарын эгелээр деп шиитпирни база хүлээп алган.

Бомбалааш-кыннарны күштелдир-бишаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Сайгондан дыңнатканы-биле алырга, америк ужар күүлдүн, ылаңгыя «В-52» дээр аар бомбалакчы самолёттарның агаардан халдаашкыннары ам Индий-Кыдатта дайынның бүгү төөгүзүндегизинден дыка артык болуп турар.

АКШ бодунун кургаг чер күштериниң чамдык кезиин Мурнуу Вьетнамдан үндүрбүшаан, ужар күүлду болгаш шериг-далай флодун калбаа-биле ажыглап турар. Америк шериг командылалы Мурнуу Вьетнамда чамдык шериг баазаларын дүжүрери-биле кады күүлүг шериг-агаар баазаларын Таиландыга тургузуп келген. Ам ВДР-же болгаш Мурнуу Вьетнамның хосталган районнарынче мөөннеттинген халдаашкыннарын ол баазалардан чорудуп турар.

Америк парлалганың айытканы-биле алырга, Таиланд «АКШ!-тың Азияда дайын чорудулгаларының улуг баазазы» болу берген. Таиландыда америк шериглериниң саны 49 муң кижи болган. Ында 7 америк шериг-агаар баазазы бар болгаш 600—700 дайынчы самолёттарлыг.

Вьетнамдан америк кургаг чер шериглерин үндүрүп турары дайынның байдалын өскерткен деп, бир америк журнал бижээн. Ам Каттышкан Штаттар дайын чорудулгаларын колдуунда агаардан — Мурнуу Вьетнамда ужар күүлдүн чамдык кезии-биле, чедиги флоттун корабльдеринде самолёттарның чамдык кезии-биле, Таиландыда баазалардан хой самолёттар-биле боттандырып турар.

Мурнуу Вьетнамдан америк чепсектиг күштерни үндүрер дугайында медеглелинге чагдынып алгаш, Вашингтон болза Таиландыда бодунуң шериглериниң санын көвүдедип турар деп, төлөөлекчилер палатазының кежигүнү У. Муархэд медеглээн.

Чидиг чөрүлдээлер

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Конгресстен баштай чөпшээрел албайн америк чепсектиг күштерни дайын месилдежишкиннериге ажыглаар дугайында президентиниң эргезин кызыгаарлаг турар хоойлу төлевилелин төлөөлекчилер палатазы бадылаашкынның хой нуруузу-биле күүлдүгүнгеп.

Санал алыышкыны чоруп турда, конгресстің хой-хой кежигүннери бо хоойлу төлевиделин хүлээп алырының эргежок чугулазын Вьетнамда халаптыг кичээндириглер негеп келген дээрзин демдеглеп турган. Бодунуң саналынга төлөөлекчилер палатазының кежигүнү С. Матсунага «келир үеде чарлаваан дайыннарже АКШ-тың кинр тырттыра бээрин болдурбас херек» деп чугаалаан. «Вьетнамда халаптыг кичээндириг катаптавас ужурлуг!» Сөөлгү 11 чылдар дургузунда АКШ-тың чепсектиг күштери конгресс-биле сүмелешпейн, чүгле чаңгыс президентиниң дужаалы-биле интервенциязын үүлгедип келген деп, Матсунага айыткан. Конгресс кежигүнүнүң сөстери-биле алырга, Доминикан республикаже халдаашкын, Вьетнамның, Камбоджаның болгаш Лаостуң улустарынга удур агрессия маңаа чижек болур.

КУДР. Саривон хоорай — республиканың пөс-таавы үлетпүрүнүң улуг төвү.
ЧУРУКТА: әрик кырында чаа бажыңнар.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЕМНИГ ҮҮЛГЕДИГЛЕРНИҢ ЧУРАГАЙЛАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Е. Егоровтуң дамчытканы болза:

Корнелл университединиң бөлүк эртемденнери Каттышкан Штаттарның Индий-Кыдатта агаар дайыны, тускай америк пропаганданың чулчуруп турары ышкаш, шериг объектилеринге эвес, а колдуунда ол чурттарның хамааты чонунга удур угланган деп түңнелди кылган. Эртемденнер шинчилелди кылган болгаш оон түңнелдерин «Индий-Кыдатта агаар дайыны» деп мырыңай чаа үнген номунга парлаан.

1965 чылдан 1971 чылга чедир үениң дургузунда америк ужар күүл Индий-Кыдаттың чурттарынче 6 миллион тонна бомбаларны, оон иштинден 3,9 миллион тоннаны Мурнуу Вьетнамче, 600 муң тоннаны ВДР-же, оон артканын Лаосче болгаш Камбоджаже октаан деп, номнуң авторлары демдеглээн. Ол-ла үениң дургузунда Мурнуу Вьетнамга АКШ-тың болгаш оон «эвилелчилериниң» кургаг чер, шериг-далай кезектери 7 миллион тонна снарядтарны, ракеталарны болгаш ок-чемзектерни ажыглаан.

Мурнуу Вьетнамда бомбалаашкынныг халдаашкыннарның түгле он хуузун чер кырында шериглерни деткиир сорулга-биле чоруткан, тозан хуузун колдуунда хамааты чонга удур угландырган туоган деп, номда чугаалаан. Өлүмче чыгаттырган кижилер чурттаан «боолаарынга хостуг зоналар» дээр девискээрлерже бомбалаашкыннарны хамыктың мурнунда угландырган турган. Америк интервенцияның түүлк үезинде Мурнуу Вьетнамның беш можуузунуң девискээриниң 90 хуузу болур девискээрлерни «боолаарынга» «хостуг зоналар» деп чарлаан. 1967 чылдың төнчүзүнде-ле Мурнуу Вьетнамның Куангнгай можуузунуң көдээ суурларының 70 хуузун үрегдеп, хоозураткан.

Мурнуу Вьетнамга америк шериглериң болгаш оларның «эвилелчилериниң» дайын чорудулгаларының түңнелинде 1971 чылдың эгезинге чедир бети-ле дээрге 500 муң тайбың чурттакчыны өлүргеп азы балыглаан. 6 миллион мурнуу-вьетнамчылар — чоннуң үштүң бир кезии хамыктың мурнунда кадыг-дошкун, дерзин бомбалаашкыннарның түңнелинде боттарының чуртунга-ла «дескеннер» болу берген.

АКШ-тың шериг-агаар күштериниң командылалы болгаш ужудукчулары Индий-Кыдатта колдуунда хамааты чонну бомбалаарын боттарынга анаа-ла бир чүве кылдыр бодаар апарганы болза, хамааты чонну массалыг узуткарын ажыы-биле чарлаан АКШ-тың шериг талазы-биле политиказының түңнели-дир деп, авторлар санап турар.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ДҮЖҮТ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-де тараа культураларының бүгү шөлдериниң барык үштүң бир кезиниң дүжүдүн ажаап алган.

Бо чылын ыңда дүжүт ажаап алыышкынын агаар-бойдустуң онза парын байдалдарында чорудуп турар. Июньда агаарның үргүлчү өскерлиишкиннери, июльда анаа эвес изиг, августуң эгезинде чаъс, чайык—бо бүгү дүжүттү эң кыска хуусаада ажаап алырының эргежок чугулазының дугайында сорулганы ГДР-ниң чер ажылдакчыларының мурнунга салган. Тараачын кооператорларның болгаш улусчу имениелериниң ажылдакчыларының мурнунда ам салдынган кол сорулга болза шөлдерде өстүрген дүжүттүң чидириглерин болдурбазында болуп турар.

Дүжүт дээш демиселче бүгү көдээ ажыл-агый техниказын, оон иштинде 13 муң ажыг комбайнны киргеп. Күш-ажылды эәлчеглиг кылдыр организастаанының ачызында чүгле 4 хүннүң дургузунда бөаин бүгү көдээ ажыл-агый шөлдериниң 9 хуузунуң дүжүдүн ажаап алган.

★

КУДР-НУҢ МУРНАКЧЫ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Чүгле каш чылдың мурнунда Тэанның электромеханиктиг заводу чүнүң-биле-даа ылгашпас бүдүрүлге турган. Ынчалза-даа бүдүрүлгени биддилиг организастаанының, оон коллективиниң шудургу күш-ажылының болгаш энтузиазминиң ачызында ол завод улусчу Корейде мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи болу берген.

Бо завод электростанцияларга тургузар генераторларны, күчүлүг трансформаторларны болгаш хөгжүп орар улус ажыл-агыйынга эргежок чугула өске-даа электри дерзин бүдүрүп турар.

Бүдүрүлгениң делгем цехтерин амгы үениң автоматтыг болгаш чартык автоматтыг дерин-биле дерээн.

Бүдүрүлгеде эш хуузунуң бот-боттарынга дузалажырының болгаш социалистиг чарыштың ёзузу нептерээн. Оон түңнелинде ыңда чыл планнарын хуусаазындан 2—3 ай эрте күүседири, а бүдүрүлгениң чыл бүрүде немелде өзүлдези 20—25 хуу болуру чурум болган.

Ам заводтуң коллективи бүдүрүлге планын октябрь 10-да күүседир дээш чарыштыны калбарткан.

★

МООЛДУҢ МАЛЧЫННАРЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның күрүне болгаш кооператив мал ажыл-агыйларында ам малдың чаш төлү 8 миллион баш болуп турар. Бо болза чылдың чазынында база чайынында көдээ ажыл-агыйга агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турзажок моол малчыннарның бо чылын чедип алган кайгамчыктыг чедиишкини-дир.

Бо талазы-биле МАР-ның чедиишкиннери хамыктың мурнунда мал ажылын көдүрер талазы-биле партияның болгаш чазактың калбак хемчеглери, малчыннарның эрес-маадырлыг күш-ажылы, көдээде партия болгаш күрүне органнарының идепкейлиг организакчы ажылы-биле тайылбырлаттынар.

★

ПОЛЬША НЕФТЕХИМИЯНЫҢ БАЗЫМНАРЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Улусчу Польшаның күчүлүг алды нефтекомбинады чыл бүрүде алды миллион тонна ажыг нефтини болбаазырадыр ажылдап турар. Нефтиниң хой кезии Совет Эвилелиндеи «Найырал» деп нефть дамчыдылгазы-биле кээп турар.

Польша нефтехимия ам-даа дыка аныяк — ону дайын сөөлүндеги чылдарда совет специалистериниң деткимчезиби-ле тургузуп келген. Ам польша нефтехимия бүдүрүп үндүрер продукциязының талазы-биле Европада база бирги черже үнген.

Бо беш чылда польша нефтехимияның мурнунга чаа чугула сорулгалар салдынган — чедеп чылдарда чуртка нефть арыглаар ийи чаа заводту тудар, ажылдап турар бүдүрүлгелериниң күчүлери хамыктың мурнунда оларга амгы үениң эң болбаазын дерзин тургузарының күселиби-ле өзер. Польша нефтехимияның баштайгызы — Плоцкиде нефть ажылдап кылыр болгаш нефтехимия комбинадын улам ыңай алгыдарының болгаш чаартырының онза ужур-дузазын мооц-биле кады үнелеп турар.

1975 чылда — беш чылдың сөөлгү чылында — улусчу Польша 14 миллион тонна нефтини ажылдап кылып турар апаар.

★

КУЛЬТУРАНЫҢ ТУРАСКААЛДАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫЫШКЫН

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Румынияда уран үүлдүн тураскаалдарын катап чаартыр болгаш камгалаар талазы-биле улуг ажылды кылып турар. Чүгле сөөлгү он чыл дургузунда бөаин бо сорулгаларга 200 миллион ажыг лей акшаны чарыгдаан.

Ол үениң дургузунда түүс-түүс архитектура тураскаалдарын, уран чуруулга чогаалдарын, скульптураны, чуруулга азы төөгү талазы-биле үнелиг археология объектилерин катап чаарткан. Ол катап чаарткан тураскаалдарның аразында Констанцта кайгамчыктыг рим мозаиктер, Сармизеджетузта дакск уран шеверлериниң чогаалдары, Нямцта, Сучавта, Тырговиште кайгамчыктыг дуганнар болгаш ордулар бар.

Дараазында беш чылдарда катап чаартыр ажылдарның планын чоокта чаа ажылдап кылган. Бо чылын 11 ажыг төөгү тураскаалын бүрүп азы чамдык кезиин катап тургузарын ол планда баш буруңгаар көргеп.

ДЭЭДИ ШКОЛА ЧАА ҮЕ-ЧАДАДА

СӘКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Чуртка дээди өөредилгени улам ыныай сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды бо чылдың июль 18-те хүлээп алган. СӘТА-ның корреспондентизи З. Хромова бо доктаалга хамаарыштыр тайылбыр бээрин ССРЭ-ниң дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министриниң бирги оралакчызы Н. Ф. Красновтан дилээн. Оон харыылааны болза:

СӘКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаа доктаалы эртем-техниктиг депшилгениң үезинде чуртка дээди болгаш тускай ортумак өөредилгениң хөгжүлдезиниң оруктарын тодарадып турар. СӘКП-ниң XXIV съездиниң улус өөредилге талазы-биле салган сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга улуг идигни бо доктаал бээр.

Үк доктаалда кол дөрт белүк айтырыгны айыткан. Аңаа специалистерни белеткээриниң шынарын белидери болгаш оларның идей-политиктиг кижизидилгезин күштелдирери; эртем-педагогика кадрлары болгаш эртем-шинчилел ажылдары; өөредилге черлериниң техниктиг эде дериишкини; дээди өөредилгени башкарары, специалистерни белеткээринге болгаш кижизиверинге партия, комсомол болгаш профөвилел организацияларының ролүн бедидери хамааржыр.

Эртемниң болгаш техниканың амгы үедеги хөгжүлдезиниң үезинде дээди школага башкылаашкынны сайзыраңгайжыдарының айтырыглары эң чугула болгаш нарын болуп турар. Оон кол-ла утказы өөредилге планнары болгаш программалары-биле, профессорларның болгаш башкыларының квалификациязы-биле, оларның кол түүлү ийги түүлден, ниити херекти хуу херектен ылгап билири-биле тодараттынар.

Ам күштүг болуп турар өөредилге планнарын бадылаан үеден бээр чеди чыл эрткен. Бо үениң иштинде специалистер белеткелиниг негелдениң өскени билдингир. Ынчангаш өөредилге планнарын болгаш программаларын эде көөрүн, специалистер белеткээриниң негелдезин тодарадырын ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министриниң биргеи дааскан. Инженер, экономика болгаш электрон-саналга техниказының күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының, эргелеп-башкарарының, инженер психологиязының база үлетпүр эстетиказының талазы-биле специалистерни белеткээрин күштелдиреринче кол кичээнгейни угландырар апаар.

Университеттерге өөредилгениң улуг ужур-дузаазын доктаалда айыткан. Университеттерни эртем-математика төптери болдурар, аңаа дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның, а ол ышкаш школдарының башкыларын белеткээр талазы-биле чугула хемчеглерни доктаалда база айыткан.

Бот болгаш кежээки өөредилгени экижидер талазы-биле хемчеглерни көрген. Бот болгаш кежээки өөредилге системазынга мергежилдер болгаш специализация талазы-биле кандыг ажылдарны чорутса чогуурул деп үвени эртемге үндезилеп таарыштырар ужурлуг бис. Өөренип турар кижилерге нарын чорудуушкуннарны болгаш хоойлу ёзугаар болу бээр түүлдерни билдилии болгаш бүзүрелдии-биле тайылбырлап бээр педагогиканың шак ыңдыг чаа аргазын нептередиринче бистиң кичээнгейивисти ук доктаал угландырып турар.

Ниити эртем, ниити инженер болгаш кол-кол тускай эртемнерден аңгыда студентиниң мергежилин барымдаалап, оон шилип алган эртеминге башкылаашкынны чорударының аргаларын өөредилге планнарынга киирери чугула деп бодап турар бис. Студентиниң өөредилге болгаш бүдүрүлге ажылдарын ханы харылзаштырары өөредилге планнарының үндезини болган турар ужурлуг. Бо айтырыгны ханызы-биле база бүгү тала-биле көргеш, аңаа хамаарыштыр эргежок чугула шенелделерни кылыр апаар боор.

Доктаалда айыткан бир чугула сорулга болза, өөредилге номнарын, өөредилге-методиктиг пособиелерни чогуур үеинде парлап үндүрери, профессор-башкы составын болгаш студентилерни ада-чуртүн база даштыкының эртем болгаш техниказының эң чаа медээлери кирген эргежок чугула эртем-техниктиг информация-биле хандырары болур.

Амгы үениң негелдезинге дүгжүп турар инженерни болгаш экономисти, а ол ышкаш өске-даа специалистерни чүгле студентиниң бүдүрүлге өөредилгезин бедик деңнелге организастаан таварылгада, теоретиктиг болгаш практиктиг өөредилгени холбаштырган таварылгада белеткеп болур. Ынчангаш мону бирги эдлчегде дээди өөредилге черлери харыылаар апаар. Ынчалза-даа бир эвес адырлар аайы-биле министерстволар, ведомстволар, бүдүрүлгелер студентиниң практиказын эрттирер дээш харыысалгазын кошкадыр болза бо сорулга шиитпирлеттинмес ийик. СӘКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы студентилериң бүдүрүлге практиказын сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш сайзыраңгайжыдарын бистиң министерствога, адырлар аайы-биле министерстволарга болгаш ведомстволарга дааскан. Студентилериң бүдүрүлге практиказын эрттирери-биле дээди өөредилге черлериниң бааза болур бүдүрүлгелерни, бүдүрүлге каттыжышкынарын, эртемшинчилел болгаш төлевилел-конструктор организацияларын, культураның албан черлерин быжыглаар апаар.

Дээди өөредилге черлериниң доозукчулары практиктиг билиглерин ханыладыры-биле моон соңгаар барып ажылдаар черлериниге бир ыл иштинде стажировканы ыяап-ла эртер апаар.

Дээди эртемниг специалистерни белеткээриниң шынарын экижидериниң чедишкини чүвүн-даа мурнунда профессор-башкы кадрларың составынган, партияның XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлеринде айыткан сорулгаларга дүүштүр өөредилге-кижизидилге болгаш эртемшинчилел ажылдарын оларның кайы хире чорударындан хамааржыр. Профессор-башкы составының албан дужаалдарын четчелээр чурум дугайында чаа дүрүмүү ажылдап кылыры ынчангаш чугула.

Башкыларның билиин бедидери чугула. Бүгү-эвилелдин, аттестация комиссиязының ролю база бедиири чугаажок.

Дээди өөредилге черлериниң башкыларының билиин бедидериниң (ниитилел эртемнериниң) ийи институдун —Белоруссияның болгаш Новосибирскиниң университеттериниң чаныга тургузары көрдүнген.

Башкылаашкынның эртем талазы-биле деңнелин бедидер болгаш дээди өөредилге черииниң будурулге-биле харылааазын быжыглаары-биле билдиягир эртемденнерни болгаш будурулгениң ажылдакчыларын башкылаашкын ажылынга дакпырлавышаан, шалыңының чартының азы дөрттүү бирин төлевишаан ажылдадырын чөпшээрөөн.

Амгы негелделерге дүгжүп турар специалисти белеткээринге эң чаа лабораторлуг дерилге-биле чепсегленген бааза онза чугула. Өөредилге чорудулгазының техниктиг хандырылгазы ам безин чоруп турар, ону дүргедедири чугула. Ол чүгле кыска хуусааның эвес, харын хөй чылдарның сорулгазы болур.

Дээди өөредилге черлерин удуртуун экижидери, оларның ажыл-чорудулгазын таарыштыр башкарары, аңаа күрүне, хөй-ниити организацияларын хаара тудары база чугула. Маңаа улуг рольду дээди өөредилге черииниң чөвүлели, улуг дээди өөредилге черлериниң төптеринге —ректорлар чөвүледдери ойнаар.

«Чуртка дээди өөредилгени улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглер дугайында» СӘКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында тодаргай сорулгалар айыттынган. Кылыр ажылдар хөй.

Чаа өөредилге чылы удавас эгелээр. Коммунистиг партияның болгаш совет чазактың дээди өөредилге дээш сагыш салыышкынынга сорук киргеи дээди школаның ажылдакчылары ук өөредилгени улам ыңай сайзырадыр талазы-биле бүгү-ле түүлдерни амыдыралга боттандырып чорударынга белен.

Бичиилерниң өңнүү

Шоолуг эжет чок бөдүүн ишчи хереәжен кижи дугайында силерге чугаалаар бодадым. Оон профессиязы — кижизидикчи.

Белен эвес-ле мергежил. 3—4 харлыг бичии уругларны ажаап карактаар, мөзүлүг чараш чаңчылдарга өөредир. Оларны өөредип кижизидериниң аргалары аңгы-аңгы болгай. Бичии уруглар сонуургак, хөглүг оюнларга ынак болур. Үш хар чедир назылыг уруглар-биле оюнчар, янзы-бүрү кичээлдер чорударының методиказы эң-не берге дээрзин ада-иелер-даа билир. Бо талазы-биле методиктиг литература эвээш, бар түүлдер ам-даа тодаргай система чок болгаш ажылга бергедээшкиннерге бо-да таваржы бээр.

№ 22 ясли-садтың кижизидикчизи Людмила Степановна Жданова уруглар эптигээлдек, бичии чаштар дээнде бүгү-ле билиг, күжүн, сагышсеткилин салыштар кижилериниң бирээзи.

1957 чылда чеди класс дооскаш, Минусинскиден Тывага ол чедип келген. Баштайгы үеде совхозка ажылдап турган. Уруглар садынга ажылдаар изиг күзели ону кезээде дүвүредип чораан. Уруглар садынга ажаакчылап киргеи үези аңаа черле уттундурбас. Людмила Степановнаны ажаакчыга ажылдадып каан.

Кандыг-даа ажылга билиг мергежилин бедитпес болза, эки ажылдаары берге болгай. Ынчангаш эмчи сестраларының курузунга ол өөренип киргеи. Билиг мергежили улам бедээн, Людмила Степановнаны бичии чаштарның кижизидикчизи кылдыр депшиткен.

Ынак мергежили, сеткилиниге тааржыр ажыл-ижи кижини улам сорук киирери чугаажок. Ол ам 14 чыл дургузунда Кызылдың № 22 ясли-садында кижизидикчилеп ажылдап чоруур.

Кижизидикчиге-даа, башкыга-даа, эң-не кол түүл уругларның аажы-чаңының чажыттарын билири. Уругларны-даа, улуглары-даа хүндүлеп көөр, биче сеткилдиг, чазык чаны Людмила Степановнаның аажы-чаңында эң өөскү тала ол. Кижизидикчиниң эки ажылын коллективи болгаш ада-иелер-даа бир деңге үнелеп, мактап турар.

Амыдыралга кандыг таварылгалар турбас дээр. Ада-иелериниң талазындан уругларын эки хайгааравас-даа таварылгалар тургулаар. Уруглары бажыңынче албайн баарга, кижизидикчи оларны бажыңынче алгаш барылаар. Людмила Степановна боду ийи уруглуг. Ол кымның-даа ажы-төлүн бодупуу дег чоок коруп чаңчыккан. Кижизидикчи кижиге үш кол түүл онза чугула дээрзин ол чугаалап олурар: уруглларга ынакшыл, чымчак сеткилдиг сагыш чованыгыр болуру болгаш эң көрүүчел чорук.

Хүнү бадыр кылыр ажылда хөй. Кол ажылындан аңгыда хөй-ниити даалгалар база бар. Ол—профөвилел месткомунуң көжигүнү. Бичии хамаатыларның ада-иезин-биле, оран-бажыңында амыдырал байдалы-биле таныжары база албан. Уруглардың кижизидилгезин хайгааараары кол түүлдериниң биреези. Тускай булуңчуганды канчаар тургузарын ада-иелерге база сүмелеп чоруур.

Чаштарның өңнүү Людмила Степановнаның үлегерлиг ажыл-ижин хөй-ниити үнелеп көрүп турар. Хүндүлел бижиктерни, тураскаалдыг белектерни ол хөй удаа ап тургулаан.

А. КРИВОНОЖКИН.

ЧУРУКТА: № 22 ясли-садтың кижизидикчизи Л. С. Жданова бодунуң бөлүүнүң уруглары-биле кады олур.

Авторнуң фотозу.

РЯЗАНЬГА УЖУРАЖЫЛГА

Чоокта чаа албан ужуру-биле Рязань хоорайга чораап, бир-ле катап кудумчуга каасчараш чуруктарлыг цирк программазын эскерип кагдым. Сонгу Осетияның алдарлыг артизи сураглыг ылбичи Эмиль Кионуң удуртулгазы-биле цирк уран үүлүнүң хөй янзы хевирлиг көргүзүүлери болур дээнин номчудум. Программаны чүгүртү номчуп турган, хөнертен пат кайгадым: Клара Данчай-оол деп атка таварыштым. Бодумга бүзүревейн, чүү кижи боор ол деп бодап, катап-катап өмчааш, чаңгыс чер-чуртуум ойнаар дээрзинге ам-на бүзүредим.

Клара Данчай-оол. Мурнунда ыңдыг цирк артизиниң адын дыңнаваанын-на шынныг. Ынчалза-даа бистиң кайгамчыктыг аныяктарывыстың аразындан кандыг мергежилдиглер өспейн турарыл деп бодаан, артистиң ойнаарын ыяап-ла көөр деп шиитпирледим.

Рязань цириги. Манежке көргүзүг эгелээриниң мурнунда оон киржикчилериниң чаңчыл болган чыскаалы эрти. Көргүзер оюнларының аайы-биле каас кеттинген янзы-бүрү националдарның төлээлекчилери көрүкчүлериниң мурну-биле эртип-ле тур. Демги сонуургаан артизимниле дилегзинип көрүп олур мен, ынчалза-даа эки-ле таныыдым: шупту-ла артистер дөмей кылдыр көзүлген.

Көргүзүглер-даа эгеледи. Акробаттар, гимнастар, эксцентриктер, илбичилер дээш, өске-даа уран мергежилдиглер боттарының ээлгир, мерген, аваангыр аргаларын бүзүреллии-биле көргүзүп турган.

Программаның бирги кезии доозулду. Бодумнуң чаңгыс чер-чуртуумну көрүксеп, оон кайы хире ойнаарын ам-даа манавышаан мен. Көргүзүгнүң ийиги кезээ эгеледи. Бир аныяк кыс агаар гимнастиказын бараалгаткан. Илбичи бодунуң кажар аргаларын көргүстү. Номерлер дес-дараалап-ла тур. Хөгжүм хенертен тыва аялга күүседип эгеледи. Клара Данчай-оол шөйүп каан демир удазын кырынга таңцылаар деп ам-на чарлады.

Четтикпейн манап орган артизим бо-дур. Хөнү дурт сынныг, дозураш кара карактарлыг, шөйбексимээр арынныг, узунзумаар уруг чораан. Көргүзүг эгелээн. Баштай — классиктиг адажиодээр, демир удазын кырынга чаңгыс буттап олурары болгаш чыдарын көргүстү. Оон ээлдээ кончуг турып келгеш, демир удазынны улаштыр ийи будун шөйе олурупкан. Ол база бир берге күүсединиң бирээзи. Көрүкчүлер бир демниг адыш часкап турлар.

Дараазында ол-ла демир удазын кырынга чада тургускаш, ону ийлендирип, дескилеп, оон аайы-биле деңнээшкинни шын кылып тургаш, чадаже үш-дөрт хире базып үнду. Бодунуң мергежилин аңаа көргүзүп, кичээнгейлии кончуг дедир бадып келди. Залда көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле ону шаңнады.

Музыка таңцылар аялгазын күүседип эгеледи. Аныяк артист хериглиг демир удазын кырынга балет таңцыларының хевирин чиик, аянныг, чараш болгаш нарын хевирлериг күүседткен.

Бедик черде шөйүп каан демир удазын кырынга янзы-бүрү көргүзүглериниң база бир нарын, берге хевири—ону кошкадыпканда аңаа чайганыры. Ол артист кижиден бедик мергежилди, ылаштыг шимчээшкиннер кылырын, бодунуң туружун шын тударын негээр. Клара Данчай-оол ону тергиин эки көргүскеш, көрүкчүлериниң бедик үнелээшкинин алган.

Цирк көргүзүглери онза солун болган, ында дуржулгалыг-даа артистер хөй. Ынчалза-даа ол кежээ көрген программадан Клараның күүсеткен номерлери база эң-не солун, эки болганынга, ону көрүкчүлериниң үнелеп алганынга онза өөрдүм.

Ам ол аныяк артист-биле таныжып көрээл. Клара Кызыл чурттуг кижи болду. Оон адазы Оюн Данчай-оол—хоочун корректор, авазы—уругдарының ёзулуг кижизидикчизи. Данчай-оолдарны таныыр, билир, кады ажылдап чоруур өөрү: «Ёзулуг төлептиг ада-ие» деп үнелээшкинни берип турар. Оон-биле төпшээрешес аргажок. Оюн Данчай-оол партияның хүрээлелиниде үжен ажыг чыл болуп турар. Беш уругларның адазы. Оларның үжү — башкы, экономист, цирк артизи. Шупту коммунистер. Бир оглу бо чылын ортумак школа дооскан. Хеймер кызы школада кончуг эки өөренип турар. Оюн Данчай-оол бодунуң шалыпчы ажыл-ижи-биле ажылчын деп адын чоргаар эдилеп чоруурларның бирээзи.

Клара Москваның цирк училищезин дооскаш, ам алды чыл дургузында боду тускай ажылдап чоруур. Ол үениң иштинде бедик мергежилди чедип алган дээрзин ССР Эвилелиниң бежен чылынга тураскааткан «Союзгосцирктиң» шугуму-биле чоокта чаа чоруткан баштайгы шилип алышкын көргүзүглериниге тергиин эки үнелээшкинни алгаш, ам оон түңнел көргүзүүнге киржир эргени чедип алганы бадыткап турар.

Талантылыг аныяк артист

Клара Оюновна база коммунист кижи. Өг-бүлезиниң ээзи бодүүн ажылчын. Оглу беш харлыг.

Ажылдап келген үезинде чурттуң хөй-хөй цирк ареналарынга ол ойнап келген. Аныяк цирк артизи ада-иезиниң, ону кижизиткеннериниң, аңаа буянныг орукту ажытканнарның идегелин бүзүреллии бадыткап чоруур.

Г. ШАГДЫР.

ЧУРУКТА: Клара Данчай-оол көргүзүг үезинде.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ФИЛЬМНЕРИ

«Көдэ ажыл-агый» деп № 1 киножурнал беш сюжеттен тургустунган. Биргизин «Тараны камгалаңар» деп адаан. Мында күзүн тараа ажаалдазының болгаш оон сөөртүлгезиниң үезинде тараның чидириин шуут болдурбазының дугайында айтырыгны көдүрүп турар. Дараазында «Клетка болгаш вирус» деп эгелиг түүлде тускай тыртырыышкынның дузазы-биле дириг клетканың болгаш ящурунуң (чараалаар аарыгның) өскүдүкчүү—вирустуң ханчаар тыптып эгелээрин көргүзүп турар. Вирус дириг амытанның организминче киргеш, кешти канчаар үреп эгелээрин тодаргай көргүзүп каан. Оон аңгыда ящурга удур эмнерни ажыглаанының сөөлүнде кеш канчаар тургустунуп келирин эки көргүскен.

Сүткүр мал ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң үндезини —малга быжыг чем-суурунуң баазазының дугайында Ленинград облазының «Красногвардейский» совхозунда ажылды канчаар чорудуп турарын «Хоорай кожа турда» деп очерктен көрүп болур.

«Кат-чимисти мында шыгжан турар» деп эгелиг түүлде Москва чоогунда В. И. Ленин аттыг совхозта эки тудуп кылган ногаа аймаа шыгжаар черни көргүскен.

Бо журналдың «Ыяш-шыгжаг» деп сөөлгү очеригинде субтропикте чурттап турар Кара далайның чурттакчызының дугайында чугаалап турар.

№ 2 киножурналдың режиссёру Д. Дубинский. Бо киножурналдың үндүрүлгези «Ардым комплекизи» деп эгебиле үнүп эгелээр. Мында Пенза областың «Ардымский» совхозта мал ажыл-агыйыга таарыштыр тургускан комплекстиң дугайында тодаргай көргүскен. Бо совхозтуң специализастаттынган өстүрүлге черинде мыйыстыг бода малдың чаш төлүн чедишкиниг ажаап, ону доруктуруп турарын көөр бис.

«А бо чылын сула-даа...» деп очеркте Тула областың № 148 заводунуң мурнакчы дуржулгазының дугайында көргүзүп турар. Бо заводтуң ажылдакчылары агротехниканың үндезиннерин ажылдап турган, суланың бедик дүжүдүн алган.

«Көзүлбестеринің камгалалында» деп эгелиг түүлде амгы эртемниң чедишкиннериниң дугайында болгаш көдээ ажыл-агыйының үргедекчилери — насекомнарга удур микробиологтут методтуң хөрек кырында ажыглаттынып турарын билип алыр бис.

Бо киножурналдан Татар АССР-ниң Высокогорск районунуң «Маска биле кадыыр» деп колхозунуң төп девискээринде дужут ажаап алыышкынының комплекстиг механизациязын көрүп болур.

Оон аңгыда чаа төлевилел ёзугаар туттунган болгаш бо хүннерде ажылалда кирген чамдык тудугларны тайылбырлап турарын көрүкчүлер сонуургаар.

«Мал ажыл-агыйының комплекстериниң тудуушкуну» деп эгелиг фильмде улут хоорайлар чоогунда колхозтарның, совхозтар болгаш колхозтар аразында комплекстерин улетпүрге үндезилээн, мал ажыл-агыйының продуктулуг чоруун чедип ап турарының дугайында чугаалап турар.

«Үрезин чаштырар чаа машиналар» деп ийи кезектиг фильмниң сценарийиниң автору А. Теплинская, оон режиссёру Э. Мокеев. Бо фильмде көдээ ажыл-агыйга таарыштыр кылган чаа машиналарның болгаш агрегаттарның дугайында эки көргүскен.

Л. КАБАКОВА.

Телевидение

АВГУСТ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

16.50—Өөнүг телекөргүзүг. «Дириг амытаннар оранында». 18.00—«Ye». Информастыг программа. 18.30—Суг адааның спортунуң дүрген хевирлериниге Европаның чемпионады (бижидилге). 18.55—Өөнүг телекөргүзүг. «Мээң амыдыралым». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 3-кү серия.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер (тыва дылга). 20.15—«Челээш». Дамчыдылга. 20.40—Телекөргүзүг. (орус дылга). 20.50 —Чарладдар, реклама.

МОСКВАДАН

21.00—Өөнүг телекөргүзүг. А. Николай —«Рис үреанни». Телешин. 22.30—«Ye» Информастыг программа. 23.00—01.00 —ССРЭ-ниң Агаар флодунуң хүнүнге тураскааткан концерт. Совет Армияның Төп театрындан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бүгүн республикага булуттаар, чамдык чердерге чаъс чаар. Барыын утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр. Агаарның температуразы 22—27 градус чылыг болур.

Кызылга булуттаар, чагбас. Чөөн утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр. Агаарның температуразы 24—26 градус чылыыр.

КИНО

АВГУСТ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бердинген чорук» (1-ги, 2-ги кезектери), 10, 13.20, 16.40, 20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Узун чаштыг чараш кыс Варвара» 10; «Хаакчы Ак кадынның кылажы» 15, 16.45, 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Фронтудан келген солдат» 15, 16.45, 18.30, «Бомоннуң» хоругдаттырганнары» (1-ги, 2-ги кезектери) 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильм 9, 13, «Силерни ам кым деп адаарыл?» 11, «Өг-бүле» 15, 17, 19, 21 шактарда.

Садып алыкчыларның кичээнгейинге

Кочетов кудумчузунга, «Детский мир» магазинниң чанынга Кызыл-садыг август 18—25 хүннеринде школачыларга улуг базаарны организастаар.

Школачыларга өөредилге херекселдерин хөй ассортиментилиг садар. Уругларның болгаш оолдарның школа формазы платьелерни, костюмнерни болгаш идиктерни, күскү тоннарны, плащ база курткаларны, трикотажтарны, уктарны, носкилерни, хөй ассортиментилиг галантерея бараннарын дүк болгаш торгу пөстерден кылган блузкаларны, платьелерни болгаш чүвүрлерни базаарга садар.

Хүндүлүг садып алыкчылар, бараннарны садып алырынче далажыңар!

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Мастерлер болурларга

Тыва республиканың тудуг мастерлери белеткээр школазынга 1972—1973 өөредилге чылында өөренир өөреникчилерни хүлээп алырын чарлап тур. Аңаа өөренириниң хуусаазы 1 чыл. Кичээлдер бо чылдың октябрь бирден эгелээр. Ол школаны дооскан кижиге тудуг мастери деп атты тывыскан дугайында херечилелди тыпсыр.

Мастерлер белеткээр бо школага 18 хардан өрү назылыг 7—8 класстан куду эвес билиглиг кижилерни колхозтар, совхозтарның, өске-даа албан организация черлериниң баштаар черлериниң чорутканын ёзугаар болгаш аңаа өөренир күзелдиглерни хостуу-биле-даа хүлээп алыр.

Өөредири-биле чоруткан улузунга материалдыг дузаны көргүзерин хамаарышкан организациялар утпас ужурлуг. Өөренип киргеннер айда 10 рубль стипендиязы алыр. Чурттаар чер, орун дөжен-биле хандырар.

Школага өөренир күзелдиг кижи директорнуң адынга билдириишкинни киирер. Оон-биле кады допчу намдарын, билииниң болгаш кадыкшылының дугайында документилерни дужаар. Паспортун база көргүзер.

Ол школа Туран хоорайның Найырал кудумчузунда, № 13 бажында.

Училище чалап тур

Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищези бо чылын чаа өөредилге комплексизинче шилчээни-биле, аңаа малярлар, маляр-штукатуржулар, штукатуржулар, дашчы-монтажниктер болгаш харылзаа четкизиниң мергежилдеринге өөренир күзелдиг өөреникчилерни немей хүлээп алырын чарлап тур.

Училищеге кирерин күзээннер директорнуң адынга бижээн билдириишкининге школа дооскан херечилелин, төрүттүнгенинин херечилелин азы паспортун, оолдар шериг албанының херечилелин азы шериг биледин кожар. Кызылдың № 1 поликлинказындан кадыының талазы-биле эмчи шынзылгазын, бодунуң дугайында характеристиказын, ада-иезинин бот-хүлээлгезин болгаш 3×4 хемчээлдиг 4 кезек фото-чуруун база кошкаш киирер.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай. Нефтебааза чанында автобус доктаар чер. Телефону 21-09.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллдизинин 37-13, культура киллдизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллдизинин 21-47, үлетпүр киллдизинин 22-64, чагаа киллдизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00798.